

SLOVENC V ŽUPANIJI ZALA

Z 18 FOTOGRAFIJAMI V BESEDILU

———— AVTOR : ————

FERENC GÖNCZI

ábč

a tanárok e-kompetenciái a kétényelvű iskolákban
e-kompetence učiteljev v dvojezičnih šolah

Lendava-Lendva, 2013

SLOVENCÍ V ŽUPANIJI ZALA

Z 18 FOTOGRAFIJAMI V BESEDILU

———— AVTOR : ————
FERENC GÖNCZI

VSE PRAVICE PRIDRŽANE

Inv. št. 132/1914

———— KAPOSVÁR, 1914 ————
NATISNJENO V TISKARNI KNJIG SZABÓ LIPÓT

PREDGOVOR

Predstavitev Slovencev v Županiji Zala sem kot popolnoma neizkušen mladenič napisal in v listu Muraköz objavil pred 27 leti, torej leta 1887. Bili so časi, ko pri nas Madžarsko etnografsko društvo še ni bilo ustanovljeno, z etnografijo v ožjem pomenu besede pa se na Madžarskem dejansko nihče ni ukvarjal, oziroma so se ukvarjali kvečjemu le z izvorom madžarskega naroda in posameznih narodnosti, s podrobno zgodovino Slovencev pa se pravzaprav nihče ni ukvarjal.

V takih okoliščinah je lahko tudi moja predstavitev le pomanjkljiva in nepopolna, kar tudi je! Sam najbolj čutim in vem, da je temu tako. Kljub pomanjkljivostim pa ima svojo vrednost. Zbrano gradivo je pomembno in si zasluži biti objavljeno v samostojni publikaciji.

Če bi se tega pisanja lotil pred osmimi ali desetimi leti, bi verjetno lahko ponudil podrobnejši vsestranski in bolj strokoven opis.

Raziskovanje in predstavitev celotnega slovenstva bi bilo hvaležno delo, ki bi ga tudi sam rad opravil, vendar mi moje sedanje okoliščine tega ne dovoljujejo. Morda bo ta knjižica spodbudila koga, da bo opravil to lepo nalogo. Vesel bi bil tega.

V svojo predstavitev nisem zajel zemljepisnih in zgodovinskih razmerij Slovencev v županiji Zala ter opisa znamenitosti posameznih naselij, pomanjkljiv je tudi opis snovne kulture in gospodarske razmere omenjam le mimogrede. Na vse to takrat nisem pomislil. Zdaj to delno dopolnujem.

Svoj prvotni opis Slovencev sem dopolnil z obsežnejšim opisom šeg. Podatke je zame zbral ravnatelj in učitelj *János Terenta*, ki se mu iskreno zahvaljujem.

Kaposvár, 1. marca 1914

Avtor

UVOD¹⁾

»Opišemo lahko le tisto, kar smo videli oziroma vidimo. Madžarsko je opisalo že veliko pomembnih ljudi, ki so po dolgem in počez prepotovali vso državo. Ampak kaj lahko vidi posameznik, četudi vse svoje življenje nameni opazovanju? Res je sicer, da bo znanstvenik za svoje delo vedno zbral najpomembnejše gradivo, vendar bo to gradivo postalo tudi ob najbolj modri obdelavi kvečjemu odličen okostnjak. Šolniki! Dodajte kostem tega okostnjaka mozeg, naložite nanj meso, živce in žile, napolnite jih s krvjo! Vdihnite življenje v mrtvega okostnjaka pa bo pred vami stala živa podoba vaše lepe domovine. Če bo vsak dodal le kamenček k temu delu, nam bo uspelo!«

Te besede je leta 1883 v časopisu Néptanítók Lapja/Časopis šolnikov zapisal *dr. Jenő Simonyi*.

Ne vem, ali je ta poziv imel kakšne rezultate, mene je vsekakor spodbudil k temu, da sem zbral in zapisal gradivo o noši, šegah in navadah ter družinskem in družbenem življenju slovenskega naroda.

Tudi če zapisovalec živi med njimi, pravilno opisati kateri koli narod, ni preprosta naloga, še manj enostavno pa je, če se med njimi zadržuje le nekaj časa oziroma če jih spozna le kot nekdo, ki je le potoval na območju, kjer skupnost živi.

V slednjem primeru avtorji praviloma posežejo po kakšnem izvirnem opisu in mu dodajo svoje površne izkušnje in pustolovščine, pogosto pa imajo posebnosti iz preteklosti za stvarne, in če avtorji morda ne, preprosti bralci na temelju teh ocenjujejo posamezne narode.

Da je temu tako, žal tudi Madžari še vedno ugotavljamo na lastnem primeru. Tuji potopisci iz svojega opisa nikoli ne izpustijo hajdukov (*betyár*), svinjskih pastirjev, konjarjev (*csikós*) in ciganov; marsikateri avtor verjetno ni srečal nobenega omenjenih, ne vedo, da je danes pri nas svinjski pastir enak kravjemu pastirju, da so tudi hajduki izgubili svojo priljubljenost in jih ni ne več ne manj kot v drugih zahodnih državah. Tudi ciganov ne vidijo po-

---

1) Dobesedno navajam uvodni del svojega takratnega zapisa.

gosto, vsaj takih ne, ki jih je doma ustvarila njihova pesniška fantazija; srečajo jih edino kot priznane glasbenike v budimpeštanskih gostilnah.

Čeprav jih niti poskusili niso, ocenjujejo golaž, paprikaš in druge madžarske specialitete. Zapišejo torej neumnosti, zaradi katerih je naš narod sicer videti zanimiv, ne pa tudi privlačen.

V šege in navade, značaj, napredek ipd. posameznega naroda se opisovalci ne spuščajo, ker jih večina sploh nima priložnosti za to. Jasno pa je, da so v primeru vsakega naroda ohranjene stare šege izjemnega pomena, saj omogočajo vpogled tudi v značaj naroda; gre za moralo, ki izraža skupek vrednosti, in napredek, ki kaže na vitalno sposobnost naroda.

Inteligenca, ki svoje navade, moralo ter družinsko in družabno življenje praviloma podreja mednarodno priljubljenim zakonitostim ter ne sledi svojim (torej tudi nacionalnim) vrednotam, seveda kljub svojemu svetovljanstvu ne more zastopati narod v enaki podobi kot ljudstvo samo.

Torej ne zanemarimo spoznavanja ljudstva, saj je – kot je že bilo omenjeno – prav ljudstvo odsev naroda (nacije). Čeprav se nekatere posebnosti posameznih ljudstev včasih zdijo nepomembne, so za znanost včasih veliko bolj zanimive in dragocene, kot bi si mislili.

V naši večnacionalni državi je še kako pomembno pridobiti naklonenost tako madžarskega ljudstva kot pripadnikov posameznih narodnosti. Polovica prebivalcev naše domovine so pripadniki različnih narodnosti, tako imajo pomembno vlogo pri mirnem razvoju države. Če jih bomo spoznali, prepoznali njihovo miselnost ipd., se jim bomo lažje prilagodili oziroma jih prilagodili sebi.

Zadnje čase tudi na najvišjih ravneh namenjajo veliko pozornost spoznavanju narodov, pravi dokaz za to je delo z naslovom Avstro-ogrska monarhija v besedi in sliki/Az Osztrák- Magyar Monarchia írásban és képen, ki so jo izdali na pobudo in ob sodelovanju njegove kraljevske visokosti Rudolfa, pri njegovi pripravi pa je sodelovala elita avstrijske in madžarske duhovne aristokracije. Celó njegova visokost prestolonaslednik je sodeloval pri predstavitvi prebivalcev nekaterih območij; v knjigah o njegovih potovanjih in lovih srečamo tudi slikovite opise značilnosti ljudstev.

Kdo bi lahko oporekal trditvi, da bi lahko poleg vseh drugih na tem področju veliko postorili tudi učitelji. Če bi vsak opisal nošo, šege in navade, moralo ipd. narodov, ki živijo v njegovem naselju oziroma okolici, bi lahko ogrodju, ki so ga sestavili znanstveniki, dodali mozeg, meso, živce in žile ter slednje napolnili s krvjo.

Od njih pričakujemo le, da zberejo in opišejo gradivo, ne pa strokovne ali celo znanstvene sistematizacije; slednja namreč včasih še tistim ne uspe v popolnosti, ki se ukvarjajo samo s temi vprašanji, torej tega ne moremo pričakovati od nekoga, ki ne more biti poznavalec znanstvenih panog, saj je učitelj neke vrste enciklopedist, ki mora že zaradi svojega poklica poznati vsa znanstvena področja.

Tudi moja malenkost, ki je zbrala gradivo, pomembno za predstavitev Slovencev v Zali, in opisala njihovo nošo, poklice, družinsko in družbeno življenje, je to storila z dobrim namenom, zavedam pa se, da ne razpolagam z dovolj strokovnega znanja, saj kolikor mi je znano, doslej o zalskih Slovencih ni bila objavljena nobena razprava ali knjiga.²⁾

---

2) To sem napisal leta 1887. Medtem je Bálint Bellosits v delu Avstro-ogrška monarhija v besedi in sliki objavil daljši in podrobnejši članek o zalskih Slovencih.

O SLOVENCIH V ZALI NA SPLOŠNO

Slovenci/Prekmurci iz Zalske županije, ki jim Madžari pravijo tudi „böhmécz”, slovanski bratje pa „bohneci”, živijo v kotu, ki ga tvori reka Mura na eni ter meje Štajerske in Železne županije na drugi strani (okraj Dolnja Lendava), na območju, ki je glede na njihovo številčnost dokaj majhno.

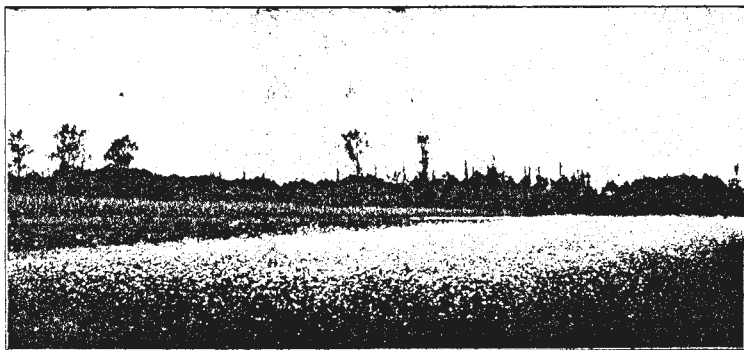
Slovenska krajina županije Zala šteje 27 naselij in 2 pomembnejši pristani. Gre za naslednja naselja: Odranci, Dolnja Bistrica, Bogojina, Turnišče, Beltinci, Črenšovci, Gornja Bistrica, Filovci, Lipa, Mala Lipa, Mala Polana, Srednja Bistrica, Renkovci, Brezovica, Gančani, Gomilica, Bratonce, Dokležovje, Melinci, Hotiza, Ižakovci, Velika Polana, Strehovci, Trnje, Ivanci, Nedelica, Žizki.

V 27 naseljih in na 2 pristanih živi 22 364 prebivalcev, od tega 2107 Madžarov in 20 257 Slovencev. Prebivalci so večinoma rimokatoliške veroizpovedi, le malo jih je kalvinske, evangeličanske ali judovske vere. (Na priloženem zemljevidu sta naselji Kot in Kapca pomotoma prišteti k naseljem s slovenskim življem).

Najpomembnejše naselje zalskih Slovencev so *Beltinci*.

Videz naselja spominja z lepim dvorcem grofa Ágostona Zichyja na manjše mesto. Drugo pomembnejše naselje je *Turnišče*, ki mu ljudje pravijo »varoš«. Znano je po cerkvi v romanskem slogu iz 14. stoletja, kjer so vidne

FOTOGRAFIJA: Jesenska njiva v slovenski pokrajini

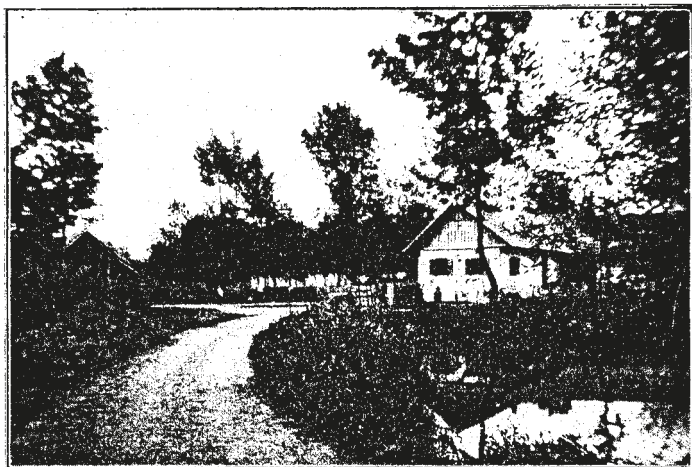
freske s prizori iz življenja svetega Ladislava. Črenšovci so znani po lepi cerkvi.

Zalski Slovenci so del istega naroda kot štajerski Slovenci. Njihovi predniki so se naselili tukaj kot spremljevalci Avarov in živeli pod njihovo oblastjo. Ko je Karel Veliki porazil Avare, je nastala slovenska kneževina z glavnim mestom *Blatno*/Urbs palodorum, ki se je nahajalo na območju današnjega naselja Zalavár. Ko so Madžari leta 896 porazili zadnjega kneza te kneževine, Bratislava, se je kneževina sesula in so se Slovenci pomaknili proti zahodu. Ostanke tega naroda so Slovenci v Zali in Železni županiji.

Naselja so zelo blizu drug drugemu; gostota prebivalstva je visoka. Pokrajina Slovencev je eno najgostejše poseljenih območij ne le v Županiji Zala, ampak v celotni Madžarski.

Glede na to, da živijo Slovenci obdani z Nemci, Hrvati in Madžari, je razumljivo, da najdemo v njihovi noši in šegah ter v njihovem družinskem in družbenem življenju veliko podobnosti s sosedi drugih jezikov in narodnosti.

Čim manjša je številčnost narodnosti v posameznem okolju, tem večja je možnost, da bo izgubila svoje prvotno stanje, tem bolj so mešani njena noša, šege in jezik. Sasi v Transilvaniji, ki živijo strnjeno v veliki množici, so

FOTOGRAFIJA: Samotna hiša sredi gaja

večinoma, morda celo bolj ohranili svoje stare šege in izvirnost germanskega govora kot Nemci v Nemčiji; po drugi strani pa so Nemci, ki živijo raztreseno v pokrajinah Spiš, Baranja in Banat, veliko tega izgubili. Maloštevilni Nemci v Zali in Somogyu so se ponekod popolnoma stopili z Madžari oziroma z drugimi narodi, s katerimi živijo.

Tudi med Slovani na Madžarskem najdemo veliko primerov za to, delno tudi pri Slovencih.

Noša nekaterih slovenskih mož je zelo madžarska, včasih celo bolj (še posebej praznična noša) kot pri sosednjih Madžarih, pri nekaterih pa bolj štajerska, torej nemška; pri nekaterih je polovica noše madžarska, druga pa nemška (na primer hlače in madžarski plašček ali obratno).

V njihovem jeziku najdemo številne madžarske in nemške besede, govor oziroma izgovorjava se razlikuje od naselja do naselja in se praviloma pri-

lagaja, odvisno od bližine oziroma oddaljenosti govorcev drugih narodnosti od njihovega okolja.

Večinoma so ohranili svoje stare šege. Najboljši dokaz za to je, da se te bistveno razlikujejo od šeg drugih narodnosti iz okolja. Kjer pa živijo mešana z Madžari, so se njihove šege v manjši ali večji meri spremenile.

V slovenski pokrajini ni slovensko-nemških ali slovensko-hrvaških mešanih naselij. So le tri madžarsko-slovenska naselja, in sicer Dobrovnik, Kapca in Kot, za katera je pričakovati, da bodo kmalu postala popolnoma madžarska, k čemur največ prispevajo ljudske šole.

FOTOGRAFIJA: Slovenski starec

Družinsko življenje Slovencev je patriarhalno, svojega (slovenskega) razumništva nimajo. V svojem poklicu so zelo pridni in spretni, tudi za izobraževanje so zelo dovezetni.

Po naravi so mirni in boječi ter zgovorni in prijazni. Po značaju so omahljivi in tudi njihovo domače obnašanje je ponižno; do svojih nadrejenih na zunaj kažejo veliko spoštovanje, vendar jim primanjkuje odprtosti in iskrenosti.

Slovenci so glede telesne strukture srednje rasti, vendar je med njimi tudi precej visokih oseb. Moški so običajno vitki in niso nagnjeni k debelosti. Njihova glava je malce podolgovata, lica svetlo rumena pa tudi rjava. Kot poseb-

FOTOGRAFIJA: Slovenska starka

nost lahko omenimo obliko nosu, ki je predvsem pri ženskah privihnjen.

Slovenski moški imajo redko brado in brke, ki začnejo rasti pri 19-20 letih. Starejši moški praviloma ne marajo ne brkov ne brade, zato se redno brijejo. Mlajši sicer raje nosijo brke, brade pa tudi oni ne marajo pretirano.

Tako moški kot ženske nosijo kratko pristrizene lase. Dekleta si morajo ob poroki postriči svoje prelepe dolge lase, neusmiljena navada namreč poročenim ženskam narekuje kratke lase.

Slovenke, še posebej dekleta, so lepe. Vendar pa ta sveža lepota ni trajna, ker se zgodaj poročijo. Njihova lepota izvira iz pravilnih potez obraza, lepe bele kože na licih, ki jih krasi zmerna rdečica.

Prehrana Slovencev

Slovenci uživajo največ koruzo, proso, ajdo, krompir in mleko. Torej je njihova prehrana pomanjkljiva.

Kruh pečejo od zime do žetve praviloma iz koruze, od žetve do jeseni pa iz mešanice rži in ječmena. V kruh vmešajo tudi koruzne storže (koceny), ki jih zdrobijo v »stopi«, nato zmeljejo in primešajo h krušni moki. Slovencem je ta kruh okusen; tudi pri najbogatejših hišah najdemo kruh, ki so mu primešali koruzne storže. V juho dajejo rezance, grah, krompir, zelje, repo in tudi mleko.

Slovenske ženske prežganja ne poznajo. Torej ne delajo juhe s prežganjem, ampak s podmetom, nekatere pa namesto zabele v juho vlijejo vročo mast. Prikuh ne kuhajo. Paradižnika ne poznajo. Njihova specifična jed sta gibanica in krapci. Gibanico pripravijo iz pšenične moke, testo na tanko razvaljajo, nanj položijo orehe, mak, skuto in sladkor, in sicer v 4-5 plasteh, nato naložijo gibanico v večje pekače in jo pečejo v krušni peči. Ko je pečena, pekač položijo na mizo in gibanico narežejo na kose.

Testo za krapce pripravljajo iz pšenične moke oziroma iz mešanice pšenične in ržene moke. Na malce debelejšo razvaljano testo naložijo mešanico prosene kaše, ki so jo skuhal v sladkem mleku, in skute, po vrhu posipajo z zdrobljenimi orehi in polijejo s smetano.

Slovenci jedo trikrat dnevno. Zjutraj pripravijo tudi jed za kosilo. Za zajtrk skuhamo običajno mlečno kašo, grahovo juho, za kosilo pa zeljno ali repno juho (vendar vedno samo eno vrsto). Pri zajtrku tudi žganja ne manjka. Za večerjo kuhajo ali pečejo posebej. Poleti, ko delajo na njivi ali v vinogradu, ne uživajo kuhanih jedi, ampak samo kruh ter veliko okroglo koruzno

pogačo, ki jo zamesijo z mlekom, zraven pa vino. Tudi v nedeljo živijo tako kot ob delavnikih. Za večje praznike spečejo meso in različno – izredno primitivno pripravljeno pecivo.

Nič pohvalnega ne moremo zapisati o kuharskih veščinah Slovenk. Zelo so nespretne pri pripravi oziroma peki peciva, perutnino raje skuhamo, ker je to veliko bolj enostavno, kot če bi jo pekli. Pa tudi čistoče pri pripravi hrane ne upoštevajo. Ko mesijo kruh, nekatere na primer snamejo svojo glavno ruto in vanjo položijo krušno testo. Kakor so Slovenci pridni in spretni pri pridelavi in spravilu pridelkov, tako so nespretni pri njihovi obdelavi.

Podobno kot ostali Slovani imajo tudi Slovenci radi žganje. Zaradi neustreznih tal vina ne pridelujejo, do piva le redko pridejo, zato so v veliko bolj neposrednem stiku z žganjem.

Uživajo malo sadja, kajti imajo le malo sadnih dreves in se tudi ne spoznajo na delo z njimi.

Zdravstveno stanje

Zdravstveno stanje med Slovenci ni ugodno. Res je sicer, da med njimi ni posebnih bolezni pa tudi obolenja niso pogosta, vendar pa tujec na prvi pogled opazi njihovo suho, rumenkasto, nezdravo podobo, kar je verjetno posledica nezdravega močvirnatoga okolja, kjer živijo. Slovenci niso tako polnih, zdravih lic kot bližnji medžimurski Hrvati ali sosednji Madžari.

V naseljih ob Muri, v Melincih, Ižakovcih in na Bistrici je del prebivalcev goščast, kar je verjetno povezano s kakovostjo pitne vode.

Oblačila

Čeprav se oblačila/noša Slovencev iz več vidikov razlikuje od oblačil sosednjih narodov, ne kaže nobenih značilnosti ali posebnosti; je mešanica – še posebej pri ženskah – madžarske in nemške noše. Moška noša je praviloma bolj madžarska. Pri oblačilih so za Slovence značilne stalne spremembe; sledijo modi, ki jo prilagodijo svojemu okusu. Tako ženska kot moška noša sledi »gosposki« noši.

Poleti, ob delavnikih nosijo moški ozke hlače iz lanenega ali konopljenega platna brez resic. Platno so ga stkale in zašile njihove žene. K hlačam nosijo srajco iz enakega blaga (s kratkim telovnikom), ob slabšem vremenu

s tankim rjavo-črnim plaščem. Pozimi si moški oblečejo madžarske hlače, dolg plašč z nekaj našitki in nizke škornje.

Ob nedeljah in praznikih nosijo črne volnene madžarske ali nemške hlače (pantalone) lepega kroja in kratki plašček iste ali pa svetlo rdečkaste barve, poleg pa visoke, drobno nabrane škornje, ki so pri nekaterih okrašeni s šivi različnih barv. Poročeni odrasli moški nosijo tudi gosposki vrhnji plašč.

Ženska oblačila so prav prikupna. Kot obutev tudi one nosijo škornje. Vsakdanja noša je veliko bolj preprosta od nedeljske ali praznične. Tako žene kot dekleta nosijo preprosta pisana nabrana krila, ki se na vrhu končujejo s pasom (koler) širine 12-15 centimetrov. Ob delavnikih krilo

RISBA: Slovenska ženska

RISBA: Slovenski gospodar

obrbejo, torej nosijo narobe stran. Pas na sedmih mestih polkrožno zarežejo, v zareze namestijo ribje kosti, ki zagotavljajo krilu pravo držo/lego.

Praznično krilo je pisano ali pa črno z naborki ob spodnjem robu. Njihova vsakdanja srajca je iz belega platna ali pisanega – kupljenega – blaga, nedeljska pa iz finega belega platna in se prilega telesu; srajca je na vratnem delu okrašena z naborkom, prednja stran pa je pisano izvezena. Nad srajco nosijo pozimi prikupen kratki plašč iz črne tkanine ali žameta z „mašlinom“ na hrbtni strani. Svoje naglavne rute ob delavnikih – starejše tudi od nedeljah in praznikov – zavezujejo zadaj. Pri premožnejših in celo pri revnejših se velikokrat najmeta svilena ruta in krilo. Poročene ženske nosijo pod ruto rdeč t. i. „pocin“, ki je podoben turškemu fesu; z njim zakrivajo svoje kratko postržene lase.

Praznične noše Slovencev se ne da primerjati z njihovo vsakdanjo preprosto nošo pa tudi ne z ravnodušnostjo do čistoče svojega okolja. Kot bomo videli v nadaljevanju, njihove sobe, stanovanja in okolica pa tudi prebivalci ne ustrezajo niti najmilejšim zahtevam glede reda in čistoče.

Torej njihova nedeljska in praznično prikupna in navzven čista noša ne izvira iz občutka do čistoče in reda, ampak bolj iz njihovega bolezenskega sledenja modi.

Hiša, stanovanje

Stanovanje – v več pogledih – kaže na značilnosti prebivalca. Oseba, ki ima rada čistočo in red, bo v okviru svojih možnosti in razmer poskrbela ne le zase, ampak tudi za svoje okolje. In to je razumljivo.

Ker človek večino svojega življenja preživi v stanovanju, je jasno, da se na tem vidi odsev okusa, ljubezni do reda, torej stanovalčeve osebnosti. In to velja tako za posameznika kot za posamezne skupine, celo za narode, čeprav za slednje velja, da se individualni okus izraža znotraj formalnih okvirjev tradicionalnih navad. Stanovanje kaže tudi na moralni in gmotni položaj. Menim, da bo tudi o Slovencih v veliki meri pričalo njihovo stanovanje.

Slovenci svoje, praviloma lesene hiše gradijo v obliki pravega kota, torej se stanovanjski del in gospodarske zgradbe stikajo v pravem kotu. Glede na to, da so tla močvirnata in ne morejo vedno graditi na kraju, kjer bi želeli, so hiše dokaj nepravilno razporejene. Res pa je, da je tovrstna gradnja, pravzaprav navada, prisotna tudi tam, kjer se ne morejo sklicevati na vrsto tal.

RISBA: Slovenska dekleta

Pri revnejših je v stanovanju le ena soba, pri premožnejših pa 2-3. Poleg sobe se nahaja kuhinja, poleg nje kamra, do katere se pride po zaprtem hodniku. Pri stranskem krilu hiše, ki se nahaja pravokotno na bivanjski del, je *pojata*, kjer stoji *stopa* (lesena naprava za luščenje prosa, ajde in koruznih storžev), sledi hlev – ponekod, odvisno od premoženjskega stanja, celo dva hleva; naslednji prostor je še ena kamra, potem pa še manjše gumno za shranjevanje.

Stopa je sestavljena iz debla z vdolbino, kamor nasipajo seme. Nad vdolbino je z lesenim žebljem pritrjena k zidu vrteča se »švora« (drog), ki ima podaljšek v obliki kratkega okroglega lesa, bata (makoter), ki se prilega

obliki vdolbine v deblu. V zidu nad stopo se nahaja ročaj, in oseba, ki tare seme, se oprime tega ročaja ter stopi na zadnji konec droga.

Z eno nogo stopi na žebelj droga, z drugo pa na drog. Z nogo visoko dvigne drog, nato pa preloži svojo težo na drugo nogo in z močnim zagonom pritisne na bat. Te udarce ponavlja izmenično z levo in desno nogo. »Mako-ter« udari v vdolbino na deblu, kjer se nahaja kaša, in jo drobi. Kar precej vaje je potrebne za tovrstno delo, noge se morajo premikati spretno, plesati, koraka ne sme zgrešiti. Na stopo včasih namestijo tudi jermen, ki ga naglo potegnejo in tako dodajajo moč udarcu droga.

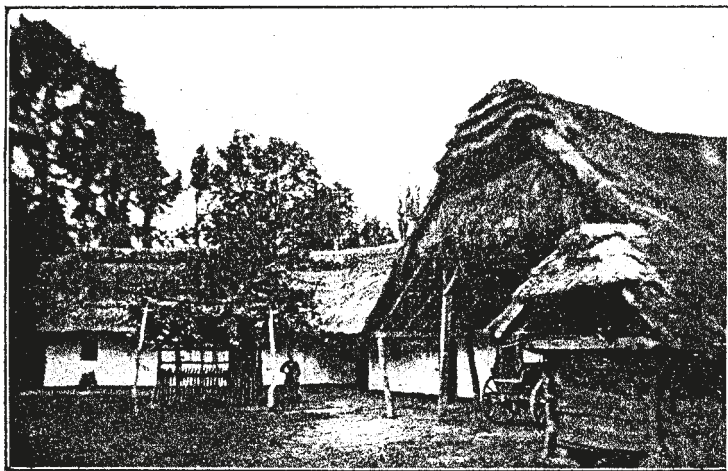

FOTOGRAFIJA: Stopa za čiščenje ajde in prosa

Velikost dvorišča je odvisna od dolžine hišnih kril, tu pa tam se znotraj dvorišča izza stavbe nahaja travnik ali sadovnjak.

Podobno kot hiše so tudi *sobe* majhne in nizke. Ker imajo majhna

okna, so tudi temne. Okna – praviloma po eno – se odpirajo proti dvorišču in le izjemoma proti ulici.

FOTOGRAFIJA: Starinska hiša z ulično fasado

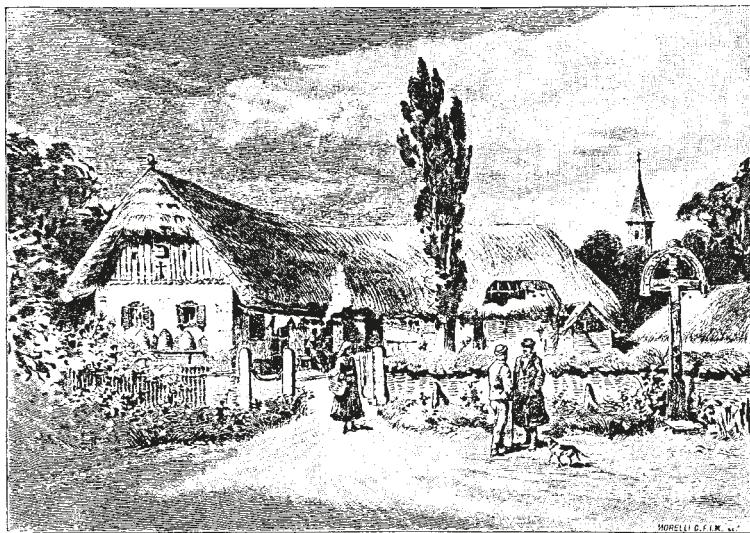
Pohištvo v sobah je preprosto in neudobno. V prostorih se nahaja ena ali več nepobarvanih ali s tulipani poslikanih postelj slabe konstrukcije, v enem kotu se nahaja miza z nogami v obliki X, ob zidu so klopi, ki jih uporabljajo za sedeže, nekaj preprostih stolov ter skrinja oziroma črno pobarvana in navzkrižno okrašena omara velikosti skrinje.

Tako kot postelja je preprosta tudi posteljnina. Ob pomanjkanju pashnikov redijo gosi le redki, tako tudi njihove odeje in zglavniki niso prav udobni. Nagačene slamnjače so pokrite s trdo platneno rjuho, na njej pa so tanki zglavniki. Postelja je pokrita s platneno rjuho, pobarvano modro.

Na stenah se nahajajo pisani papirnati okraski različnih barv, neokusne slike na steklu, ki jih še danes vidimo na prošenjih ali sejmihi, ter različni drugi pisani predmeti.

Okoli ene osmine sobe zaseda peč, ki je nizka, štirioglasta, večinoma temno zelene, rdečkaste ali sive barve. Pri Slovencih je notranjost peči oboka-

na, saj tako stoji bolj trdno in lahko prenaša več bremen. Peči ne uporabljajo samo za ogrevanje, ampak tudi za druge namene. Pri njih peč nadomešča tudi krušno peč; v njej poleti in pozimi pečejo kruh in pogače, na njej sušijo bučno seme, koruzo in druge pridelke. Ponekod služi tudi kot ležišče za člane družin z veliko otroki; nekateri tod poležavajo ne le ponoči, ampak tudi podnevi. Okrog peči se nahajajo klopi, kjer se ob zimskih večerih zbirajo veliki in mali. Pri Slovencih je tudi veliko sob s podom.

RISBA: Dvorišče starinske hiše

Kuhinja je ozka in temna. Običajno ima le majhno okence, skozi katero pride le malo svetlobe. Tudi razporeditev kuhinje ni funkcionalna, in ker je tako majhna, v njej ne moreta delati dve ženski, ne da bi motili druga drugo.

Živila: žito, moko in drugo hranijo v kamri.

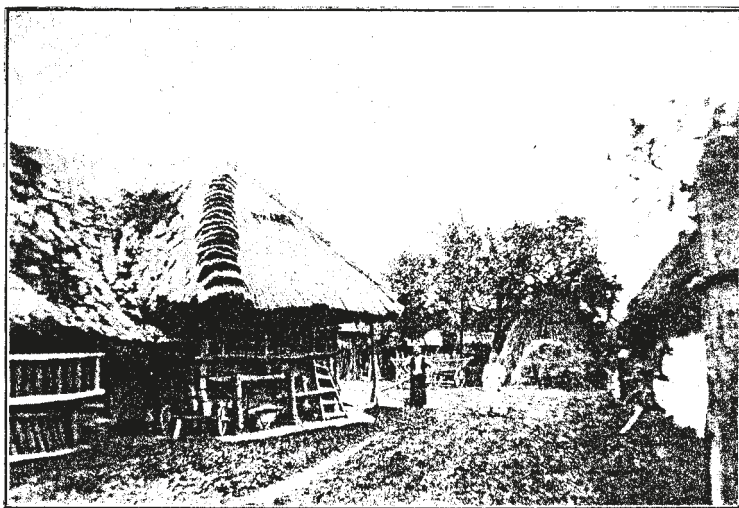
V skednju se nahaja kmetijska oprema, velike skrinje za shranjevanje žita in drugo.

Zidove z notranje in zunanje strani pobelijo in vzdržujejo. Spodnji del

zunanosti zidu v širini približno 30 cm od tal pobarvajo s črno, modro ali rumeno barvo, nad gornjim robom pa naslikajo drobne cvetlice ali druge nepomembne okraske. Svoje lesene hiše gradijo sami.

Dvorišče praviloma ogradijo z živo mejo, namesto vhodnih vrat pa uporabljajo nizka lesena vratca oziroma prečno desko. Dvorišče je običajno zaraslo s travo, ki jo ponekod kosijo, večinoma pa jo popasejo svinje.

FOTOGRAFIJA: Dvorišče starinske hiše

Za čistočo okolice svojega stanovanja ne skrbijo pretirano. Stanovanj običajno ne prezračujejo, čeprav bi to bilo nujno, saj se večina hiš nahaja na močvirnatem območju, kjer je prezračevanje še bolj potrebno kot pri hišah, ki stojijo na bolj ugodnih krajih. Sicer pa tudi z rednim prezračevanjem ne bi dosti pridobili, saj na strani, obrnjeni na ulico, od koder bi lahko prišel boljši zrak, nimajo oken.

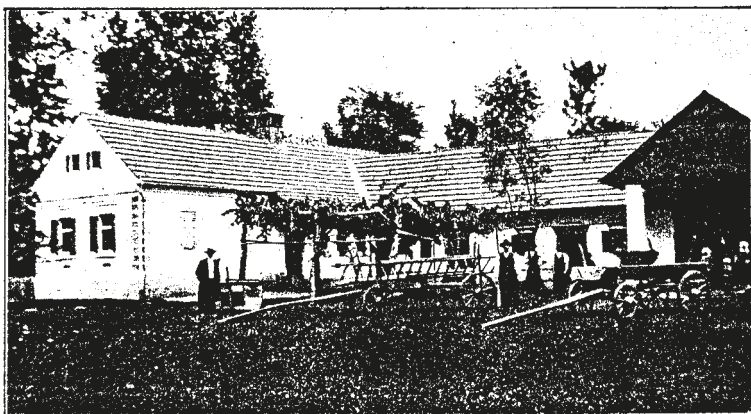
Na dvoriščni strani se nahaja gnoj in smetišče, torej tam osvežilnega zraka ni. Pri Slovencih je namreč najbolj očiten okras dvorišča gnoj, ki ga pri večini hiš namečejo kar pred sobna vrata, s čimer še dodatno prispevajo

k onesnaževanju zraka, ki je zaradi močvirja vse poletje nečist in smrdeč. Pri skoraj vsaki slovenski hiši imajo tudi vodnjak, saj ga je lahko izkopati pa še stane ne preveč; vendar v teh vodnjakih ni bistre sveže vode. Torej se sploh ni treba čuditi, da zdravstveno stanje prebivalcev ni najbolj ugodno.

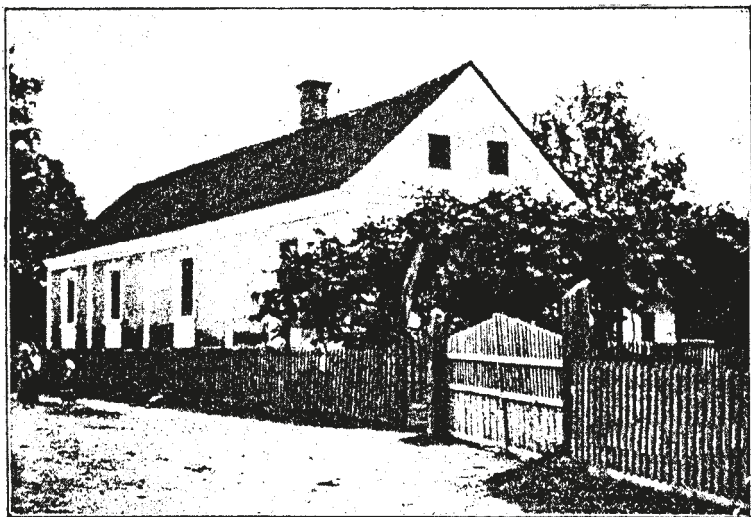

FOTOGRAFIJA: Hiša novejšega tipa

Kar zadeva red in čistočo, bomo pri Slovencih našli nekaj izrazitih protislovij. Medtem ko vzorno vzdržujejo notranje, še posebej pa zunanje zidove hiš, ugotavljamo pri sobnem pohištvu, posteljnini in perilu ter tudi pri opremi, ki jo je treba čistiti, prav nasprotno. Glede na pomen predmeta urejajo svoja drva za kurjavo skoraj umetniško; svojim drugim potrebam in dejanjem pa ne namenjajo potrebne pozornosti, ne glede njihove namestitve in ne z vidika spoštovanja.

FOTOGRAFIJA: Večja zidana hiša

FOTOGRAFIJA: Zidana hiša

Poklici

Glavni poklic Slovencev je poljedelstvo, kmetovanje, s čimer je povezana ustrezno močna živinoreja. Nekateri ob Muri se ukvarjajo tudi z ribištvom, vendar je to bolj stranski posel, saj ribištvo samo ne daje dovolj za življenje.

Njihov glavni pridelek je koruza, ki ima posebno rada tla na območjih, kakršna so v okolici treh Bistic; potem sta tu še proso in ajda. Poleg tega dobro uspevajo, posebno okrog Beltincev, tudi pšenica, rž in ječmen. Slednjih pa ne najdemo na mokrih, zamočvirjenih tleh, ki ležijo bliže toku reke Mure. Namesto tega tukaj pridelujejo predvsem koruzo.

Zemlja je marljivo in skrbno obdelana. Način dela in pridelovanja je podoben tistemu kot pri okoliških prebivalcih. Zemljo – posebno za koruzo – orjejo na ozke ogone, da bi voda hitreje odtekla in da bi preostanek vode stisnili v brazde, da posevki ne bi utrpeli škode.

Od *živine* redijo večinoma konje, krave, prašiče in domačo perutnino (z izjemo gosi in puranov). Posebno velik poudarek dajejo konjereji, v tem jim ni para. Redke so pokrajine na Ogrskem, kjer bi videli toliko lepih in tako dobro oskrbovanih konj kakor pri njih. Slovenci uživajo koruzo skupaj s storžem, svoje konje pa krmijo s čisto koruzo. Konjem zagotavljajo razmeroma več udobja kot sebi. Konje sicer uporabljajo pri vsakdanjem delu, vendar jih ne obremenjujejo pretirano. Sedmi dan, ki je namenjen počitku, je konju zagotovljen, sami pa hodijo peš po dežju in blatu. Po vsakdanjem delu konje neradi vprežejo, še za lastno udobje ne. Sosednji Nemci, ki živijo daleč od župnije, prihajajo še k maši s konjsko vprego, Slovenci pa. Ne glede na vremenske razmere, običajno še ob poroki prehodijo pot peš. Prav zaradi pretirane skrbi zanje konji niso primerni za prevažanje bremen. Na njihovo dobrosrčnost kaže tudi odnos do drugih domačih živali, vendar pa ne v tolikšni meri kot do konjev.

Kot delovno, marljivo in iznajdljivo ljudstvo pa se poleg kmetovanja – v določenih obdobjih, ko jih ne zaposluje delo na polju ali jih zaposluje samo delno – v želji po zaslužku lotijo vsega mogočega. Revnejši hodijo po-

leti na žetev in mlačev na tista območja Zalske županije, kjer živi madžarsko prebivalstvo, ali pa v županijo Somogy, kajti pri njih doma količina dela ni v sorazmerju z iskalci. Nekateri si na bližnjih veleposestvih ali od posameznikov najemajo zemljo za polovični ali tretjino deleža pridelka, poleg tega morajo gospodarju odslužiti tudi dnino. Zemljo za polovični delež pridelka si pogosto najamejo v oddaljenosti tudi do dveh ur hoda in tako daleč hodijo tudi odslužit dnino.

Zelo so naklonjeni *rokodelstvu* in *trgovanju*. Skoraj vsakdo se ukvarja – kot s stransko zaposlitvijo – še s kakšno obrtjo. Eden je izdelovalec škornjev, drugi tkalec, tretji vrvar, potem so tu še krojači, kovači, kolarji itd. Ko potrebujejo škornje, si jih le redkokdaj kupijo na sejmu, ampak si nabavijo usnje in ga odnesejo sosedu ali botru, da jim jih naredi poceni, včasih pa kot znak prijateljstva ali za protiuslugo. Če potrebujejo hlače ali plašče, si kupijo tkanino in jo odnesejo bližnjemu znancu v vasi, ki jim jih pošteno zašije. Tako je tudi pri drugih rečeh. Pri njih so zastopane vse preprostejše in lažje rokodelske panoge in delajo zelo poceni; zadovoljijo se že s tem, če iz rokodelstva zaslužijo dnevno toliko, kolikor bi dobili, če bi kosili ali okopavali na polju. Zato se obrtniki le redko naseljujejo mednje, saj s poceni kmečkimi rokodelci ne morejo tekmovati – z izjemo Beltincev, ki so bolj mestnega značaja in kjer živi lepo število inteligence.

Slovenci imajo rokodelstvo in obrt za svoje zimsko postransko opravilo. Tisti pa, ki se razvijejo v bolj znane obrtnike, delajo tudi v poletnem času, kajti delati z iglo, škarjami in kladivom je lažji posel, kakor vihteti koso, motiko ali lopato.

Radi tudi kupujejo, prodajajo in zamenjujejo, in če le morejo, se z veseljem predajajo svojim strastem. Mešetarijo in prekuščujejo s kravami, konji in drugim. Zaradi tega hodijo na sejme tudi v bolj oddaljene kraje. Odhajajo na Štajersko in celo v Zagorje, kjer za pot, posebno do Zagorja, namenijo tudi po teden dni.

Da bi dodatno kaj zaslužile za kuhinjo, tudi žene in dekleta kdaj odložijo kuhlalnico. Podobno kot nekateri mladeniči se odločijo za kupinarstvo. Perutnino in jajca prodajajo na Dunaju, da pa bi si olajšali prevoz, nakup

poverijo kupcem, ki hodijo po vaseh in zato dobijo določen odstotek. Tudi za to trgovanje so nekateri bolj primerni; eni delajo samostojno, čeprav le v manjši meri.

Najeti pütarji zbirajo jajca v dolge, okrogle püte (brente) iz šibja ali lubja (ženske odkupujejo le jajca in jih prenašajo v jerbasih na glavi); püta za perutnino je enake oblike, vendar je znotraj obdana s platnom. Na koncu vasi večkrat vidimo kupinarje, ki sedijo ob cesti in z resnim obrazom prebirajo svoje blago ter izmenjujejo ideje o možnih špekulacijah.

Dopolnilna dejavnost moških je tudi ena od vej glasbenih umetnosti, o čemer bo govora pozneje.

Kar zadeva delo na polju, opravljajo ženske (razen oranja in košnje) enake naloge kot moški. Slovenske ženske in dekleta mlatijo, žanjejo, sodelujejo pri najtežjih kmečkih opravilih, saj jih možje oziroma očetje kljub humanizmu, ki ga izkazujejo konjem, ne obvarujejo teh del (pa ne zaradi pomanjkanja srčnosti). Tudi ženske so zelo marljive. Ko tarejo konopljo, vstanejo sredi noči ob dveh ali treh, tarejo štiri do pet ur, ko se pa zdani, gredo delat na njive. Tiste, ki stanujejo blizu Dolnje Lendave, že ob 2. ali 3. uri krenejo od doma s svojimi mlečnimi izdelki in še v temi kličejo ali trkajo na okna in ponujajo mleko, skuto, maslo ipd.

Za predelavo oziroma sušenje konoplje in lanu uporabljajo Slovenci posebne peči, ki jih postavijo na robu vasi, na senčnih in varovanih krajih. Slovenska naselja so obdana s takimi pečmi, in če so v skupni lasti, k njim prihajajo tudi iz soseščine, pripeljejo svoje terice, ki jih pustijo tam, dokler ne končajo trenja konoplje ali lanu.

Na prednji strani peči pustijo odprtino, kjer kurijo ogenj, zgoraj pa so vodoravno nameščeni koli, kamor nalagajo konopljo, ki jo bodo trli in jo sušili na topli peči.

DRUŽINSKO ŽIVLJENJE

Slovenci ne kažejo posebnega občutka do družinskega življenja. Merilo so stare stoletne navade (kar prakticirajo v svojem vsakdanjiku, je vsekakor ostanek starih časov), po katerih poteka tudi eden najpomembnejših korakov, ženitev. Ženijo se na osnovi premoženja. Verjetno ni treba podrobneje predstavljati slabosti tovrstne poroke, četudi je najbolj prisotna pri navadnih ljudeh. Fant se poroči s »posestvom« dekleta in obratno; onadva sta le doatek premoženju.

Bogat fant se ne bo poročil z revnim dekletom, četudi bi ta imela odlične lastnosti; in tudi siromašen fant ne more računati, da se bo oženil z bogatim dekletom, pa naj bo še tako postaven. Lahko bi rekli, da ocenjujejo vrednost posameznika skoraj izključno na osnovi premoženjskega stanja. Moralnih vrednot tudi pri ženskah ne upoštevajo pretirano. Pri sklenitvi zakonske zveze ne šteje vzajemna privlačnost ali ljubezen, tudi prvi tedni družinskega življenja niso tako medeni ali sladki, kot bi bili, če bi med možem in ženo obstajal pristnejši odnos.

Pri njih ne moremo uporabiti besede *feleség* (madžarski naziv za soprogo, pomeni pa »polovica« – op. p.), saj pravice žene, še posebej dokler ni prejela oziroma k hiši pripeljala dote, še zdaleč niso polovične, celo tretjinske ne; uživajo lahko morda le desetino pravic, ki jih vidimo v zdravem družinskem življenju pri preprostem madžarskem prebivalstvu.

Starši ali bližnji sorodniki izberejo za sina dekle, ki je podobnega premoženjskega stanja, nato pa od staršev (če je sirota, pa od sorodnikov) prosijo za njeno roko; starši praviloma ne gledajo na to, ali sta osebno skladna ali ne, zanje je za skupno življenje dovolj, da je na voljo premoženje; vse ostalo – si mislijo – že pride samo po sebi! Preračunljivost, ki se pri moških kaže v zadovoljstvu zaradi pridobitve ženinega premoženja, žensko postavlja v drugorazredno vlogo v družinskem življenju. Če je treba več let čakati na ženino doto, ji mož to večkrat očita. V odnosu do moža ima žena podrejeno vlogo; ravnati se mora po njegovih ukazih in opravljati tudi dela, ki ne sodijo v krog običajnih ženskih in materinskih dejavnosti.

Tudi tega ne moremo zatrditi, da bi pri njih otroci utrdili vezi med možem in ženo. Slovenci namreč otrok ne štejejo za božji blagoslov. Kako bi le? Saj se potem posestvo razdrobi, ne morejo brezskrbno živeti, ob velikem številu otrok pa tudi svojega posestva ne morejo širiti. Torej ne razmišljajo tako kot Nemci (Švabi) iz Somogya, ki pravijo: „Če bom imel več otrok, bom lahko pridelal več tobaka.” Nemci (Švabi) iz Somogya imajo namreč na voljo dovolj zemlje, medtem ko je imajo Slovenci - zaradi gostote prebivalstva - le malo, nekateri pa nič.

Ob poroki se zakonca preselita k dekletovim oziroma fantovim staršem; v redkih primerih – in samo pri tistih, ki nimajo staršev – se preselita v posebno stanovanje in vodita ločeno gospodinjstvo.

To je v navadi tako pri bogatih kot pri siromašnih. Tako so znani tudi primeri, ko v eni sobi živita dve, tri ali celo štiri družine ter tako tvorijo eno, močno razširjeno družino. Takšne velike družine skupaj obdelujejo ali dajo obdelovati premoženje, vendar skupaj uživajo tudi pravice in prihodke. V takih primerih je glava družine oče ali mati oziroma tast.

Tastova snaha oziroma zet večinoma pride k hiši z doto, ki jo upravlja in uživa tast.

Pri takih hišah je glavna med ženskami in včasih tudi med družinami „mamica”, tašča, če pa je ta že umrla, potem najstarejša med ženskami. Ta peče, kuha, šiva, medtem ko se ostale večinoma ukvarjajo z zunanji deli. Najmanj zavidanja vreden je položaj najmlajše ženske v družini, ki jo imajo skoraj za dekle in ji vse starejše ženske samo kažejo.

Če starši zakoncev oziroma tast ali tašča umrejo, se vsaki, ki živijo skupaj, ločijo; eden izplača vrednost hiše ali jo vračuna v del premoženja, ostali si pa poiščejo stanovanje drugje, ponavadi si sezidajo ali kupijo hišo. Včasih pa hišo razdelijo na pol oziroma ostanejo skupaj.

Tast in zet oziroma starši in njihovi poročeni otroci ponavadi živijo v dobrih odnosih; kakšno zgago praviloma povzročijo ženske spletke in kreganja.

Med ženskami je več razlogov za jezikovne bitke kot pri njihovih možeh; nanje poleg dela na njivi čaka še veliko drugih nalog, ki lahko privedejo do medsebojnih trenj oziroma razlik v mnenju. Potem pa so tam tudi otroci.

Kjer skupaj živijo člani dveh ali treh družin, se razmnoži tudi božji blagoslov oziroma »božje šibe«: vsaka družina ima nekaj ljubljenih ali manj ljubljenih otrok, ki se kregajo in tepejo – tako je treba včasih med njimi narediti malce reda. Gre ena ženska in vzame v obrambo svojega otroka, tepe otroka druge, potem gre ob drugi priložnosti druga, ki tepe otroka prve ipd. Če se to dogaja, sledi seveda zamera in kreganje.

FOTOGRAFIJA: Slovenski otroci med igro

Če stopimo v hišo, kjer živi velika družina ali celo več družin, hitro izgubimo voljo do takega družinskega življenja. Če dodamo še to, da najmlajši lazijo po postelji, pod posteljo, po mizi in vsepovsod ... Ker postelja pri Slovencih ne služi le nočnemu počitku, ampak tudi dnevnu poležavanju. Če se kateri od družinskih članov utrujen vrne domov, se k počitku vrže kar na posteljo; tudi ob nedeljah in praznikih pogosto prav na posteljah uživajo programske točke „tabula raza“, ki velja za take dneve. Tudi otroci lahko splezajo na posteljo, ko si to zaželi. To je eden od vzrokov za nečistočo, ki jo vidimo pri Slovencih.

Svoje otroke vzgajajo zelo enostransko, nanaša se zgolj na zunanji videz; njihova vzgoja je enostranska, učinek zgloda pa dvomljive vrednosti. Očetje so zaradi svojih obveznosti večinoma tudi pozimi odsotni od svojih majhnih otrok, res pa je tudi, da zaradi pomanjkanja kulture tudi njihova prisotnost ne bi posebej blagodejno vplivala na duševni razvoj otrok, saj jim primanjkuje naravne nežnosti, ki je tako značilna za prave očete oziroma matere.

Tudi matere nimajo dovolj časa da bi se ukvarjale s svojimi otroki. Doker so majhni, jih imajo zavite v culo na postelji ali v lesenem koritu na tleh, bolj premožni pa v zibelki; poleti ob delu na polju pa jih peljejo s seboj in jih dajo v senco, kjer kar tekmujejo v jokanju, saj so matere zasedene z delom, in če nimajo starejšega brata ali sestre, jih pred jokom tudi materinska ljubezen ne more rešiti.

Pozneje, ko postanejo zreli za šolo, in še po tem, jim namenijo več skrbi, kot bi to zahtevala njihova starost, kar se vidi na njihovi zunanosti oziroma oblačilih.

Kjer skupaj živi več družin, se ne more razviti tako spoštovanje do staršev, kot bi to zahteval starševski ugled; zaradi sobivanja sorodnikov sta oče in mati izpostavljena očitkom, ki jih izrečejo tudi pred njunimi otroki. Glava družine ošteje očeta, mater; oče včasih kar pred otroki krega ali celo tepe mater; pa tudi če ne pogosto, se med družinskim člani kdaj razvijejo spori ali prerekanja; vse to negativno vpliva tako na vzgojo otrok kot na razvoj spoštovanja, ki bi ga naj otroci imeli do staršev.

Popolnoma drugačne, ustrežnejše razmere pa zasledimo pri družinah, kjer živijo starši posebej. Tam so otroci bolj spoštljivi, urejeni pa tudi vzgoja je bolj smotrna.

Starši do svojih otrok niso izrecno strogi; tako se imajo odraščajoči otroci za enakopravne svojim staršem. Narava Slovencev pač ni taka, da bi bili preveč naklonjeni izražanju vzvišenosti.

Le redko se zgodi, da bi sin bil grob do svojih staršev, kar verjetno izključuje že samo dejstvo, da govorimo o patriarhalni družini.

Tudi o dekletih lahko povemo kaj podobnega. One se že pri 15.-16. letih ukvarjajo z možnostmi za poroko. Dekleta komaj zapustijo osnovno

šolo, se že poročijo. Poznam primer, ko so se poročila šoloobvezna dekleta, še posebej velja to za premožnejše, kjer so dekleta – četudi niso lepa – zelo iskana. Premoženje je lepo! Večkrat sem slišal žene, ki so se hvalile, da so se poročile pri štirinajstih letih. Gre za velik skok v resno življenje! Le katera bi začela premišljevat o tem, ali je ta navada dobra? Nobena! Posebej ne dekleta, ki v svoji nezrelosti še ne morejo dojeti, kakšno je zakonsko življenje. Starši pa raje prepuščajo svojim potomcem premišljevanje o škodljivosti te slabe navade.

V odnosu med brati in sestrami sicer ne zaznavamo topline, a tudi renejših sporov ne.

Njihovi družinski običaji so preprosti. Starši jedo iz iste sklede z otroki in služinčadjo. Mati po mizi razprostre prt, nanj postavi veliko lončeno skledo, iz katere neposredno zajemajo veliki in mali. Če so sami, praviloma ne uporabljajo krožnikov.

Ob zimskih večerih se družinski člani zberejo ob veliki krušni peči, kjer se pogovarjajo, dokler ne odzvonijo zdravamarijo, nato pa prižgejo lučko ali svečo. V večernih urah se ukvarjajo z domačimi opravki: ženske predejo, navijajo predivo v klobčiče, krpajo oblačila, moški luščijo koruzo ali pa se ukvarjajo s svojo domačo obrtjo. Ker so vajeni ranega vstajanja, gredo dokaj zgodaj v posteljo.

DRUŽBENO ŽIVLJENJE

Vsi družbeni sloji in spoli imajo svoje posebnosti, ki se izoblikujejo na osnovi meril naroda, vere, starosti, družbenega položaja ipd.

Ovisno od tega, kje kdo odrasča in se vrti, živi, se bodo izoblikovale njegove navade in tudi njegova duhovnost, k bo presodila, kaj je zanj najbolj primerno, zato bo temu sledil tudi na področju svojega gmotnega položaja. To je sicer splošna ugotovitev, ki pa še bolj velja za narod, ki zaradi svoje konzervativne naravnosti večinoma zavrača vse vplive, ki bi lahko oblikovali njegovo družbeno življenje ter navade.

Ljudstvo, pripadniki različnih narodov naše domovine – vključno z madžarskim ljudstvom – se od srednjega veka do novejših časov ni preveč spremenilo. Tudi prastaro izročilo naših narodnosti se ni bistveno spremenilo, njihova morala in miselnost sta ostali enaki. Pri preprostih ljudeh najdemo sam narod v izvirni, prvotni obliki. V tem pogledu tudi Slovenci niso izjema.

Družbeno življenje ter šege in navade Slovencev iz Zale so večstransko zanimivi.

Preprostost in zamaknjenost, ki je značilna za njihovo družinsko življenje, se na podoben način nadaljuje tudi v njihovem družbenem življenju.

Ker so Slovenci miroljubni, živijo v sožitju s svojimi sosedi. Ograja (živa meja), ki poteka med njihovimi hišami, zavira razvoj malenkostnih pravnih zahtevkov, ki praviloma vodijo do sporov. Ograja pa preprečuje tudi sosedovim domačim živalim, da bi naredile kakšno škodo na sosedovem posestvu. Zanje niso značilni spori zaradi malenkosti ali zavisti.

Sosedje so interesna skupnost in si vzajemno pomagajo pri delu. Revnejši sosed gre v dnino k premožnejšemu, ta pa za protiuslugo zorje njegovo njivo, znosi domov njegovo seno ipd. Če je treba s slamo prekriti hišo, popraviti ograjo ali opraviti dela na polju, pokliče sosed sosedu, ki rad pomaga, saj ve, da mu bo to povrnjeno. Prav zaradi te vzajemne pomoči so tudi prijateljstva bolj pristna.

Ko gredo v cerkev, se sosedje običajno počakajo, da bi se pogovorili

o zadevah, ki so se zgodile med tednom, o pričakovani letini ipd., saj med tednom, ko ne delajo skupaj, nimajo dovolj časa za daljše pogovore.

Prav ob nedeljah in praznikih se družijo, ne le v cerkvi (kamor zelo radi hodijo), ampak ob praznovanjih in zabavah, ki jih organizirajo ob različnih priložnostih.

Pri Slovencih ne zasledimo manjših in pristnejših družabnih srečanj, npr. preje, kolin in različnih družabnih iger, ki se pri Madžarih najdejo v večji meri, kar pomeni, da so pred mladimi zaprte skoraj vse poti, da bi se spoznali in srečevali. Tudi po vaseh ne vidimo deklet, ki bi se same ali pa v fantovski družbi razposajeno igrale na večjih trgih; tega nedolžnega preživljanja prostega časa, ki dobro vpliva na mlade, ne poznajo. Pa ne moremo reči, da niso odprti za zabavo. So, saj so Slovenci - sicer skromni in zadržani in ki jim življenje ne prinaša vedno le radosti - na zabavah dobre volje in brezskrbni, in če se jim le ponudi priložnost, še posebej, če jih to nič ne stane, se z veseljem predajo skupnemu dobremu razpoloženju.

Veliko redkeje so nejavne zabave, na katerih je obnašanje bolj omejeno, kjer bi se lahko tako mladi kot starejši prepustili brezskrbnemu razpoloženju. Edino mesto, ki na tem področju daje neke vrste zadoščenje, je gostilna; edino tu potekajo javne zabave, kjer se lahko vsak izživlja in zabava po pameti, okusu in volji.

Če se iz katere gostilne sliši glasba, se bo hitro zbralo tudi občinstvo; zvok glasbe hitro zvabi mladino v gostilno.

Najprej se pojavijo bližnji otroci, nato pa fantje in dekleta; proti večeru se tudi starejši odpravijo na čašico vina ali pa se preprosto pridružijo družbi dobrodušnih opazovalcev. Med Slovenci - če je gostilniška zabava z glasbo - je praviloma več gledalcev, ki se zberejo zaradi glasbe, plesa in morebitnega povabila na pijačo, kot pa pravih gostov, na katere lahko računajo gostilničarji.

Vendar pa pogost obisk gostiln tudi demoralizira, kar globoko posega v njihovo družbeno življenje; po drugi strani pa drži, da je v tej navadi tudi nekaj, kar v določeni meri nevtralizira to negativno mnenje.

Nedvomno so gostilniške zabave z moralnega vidika za mlade, še po-

sebej za odraščajoča dekleta, dokaj škodljive, saj je to edino mesto, kjer lahko izpolnijo svoje želje po glasnejši zabavi in plesu.

Sicer ne poznamo vzroka, vendar se pri Slovencih mlada dekleta po 13.-14. letu ne udeležujejo poročnih zabav, kljub temu da bi se odnosi med mladimi na teh prireditvah lahko lepše in plemeniteje izrazili kot v gostilni. Vendar je to njihova stara navada, ki se nam sicer zdi napačna, ampak ker ima globoke korenine, se je ne da zlahka spremeniti.

Skupne gostilniške zabave predstavnikov obeh spolov rušijo moralne zidove, ki jih ločevanje med spoloma zahteva tudi od preprostih ljudi. Sramežljivost, ki je tako prikupna pri dekletih, se na gostilniških zabavah spremeni v razuzdanost, ki njihovo ženstvenost usmeri do zapeljive poželjivosti in tako neredko postanejo žrtve svoje nepremišljenosti.

Vendar podobno kot druge gostilniške zabave slabo vplivajo ne le na mlade, ampak tudi na odrasle. Gre za splošno znano dejstvo, ki ga ni treba posebej dokazovati.

Da bi privabili čim več gostov, organizirajo v nekaterih gostilnah v krajih, kjer živijo Slovenci, glasbo vsako drugo ali tretjo nedeljo oziroma ob praznikih. Ob proščanju pa je glasba seveda nepogrešljiva; brez nje proščanja gotovo ne bi bila tako priljubljena med mladimi, kot to vidimo danes.

Dan proščanja tudi pri njih sklenejo z gostilniško zabavo, ki se praviloma – podobno kot druge – konča s herojskim pretepom, saj moškimi vino stopi v glavo in postanejo glasni in prepirljivi.

Vendar pa glasba ne privablja le odraslih, ampak tudi nadobudne otročičke, ki se ta dan skupaj z dedki in babicami sprehodijo do gostilne, včasih izjemoma vsa družina, da bi malce opazovali in se mirno pomenkovali ob srkanju pijače.

Starejši, ki jim ni več do plesa, običajno v družbi svojih zakoncev, manjših otrok ali vnukov sedijo ob dolgi mizi in mirno opazujejo dogajanje. Pridruži se jim kateri od zaupnih sosedov, znancev, svakov, botrov ali drugih sorodnikov, ki jim takoj ob srečanju ponudijo kozarec vina, potem pa začne vesela družina popivati in se zabavati; dobro razpoloženje stopnjuje še glasba. Ko pa je razpoloženje že na višku, tudi zapojejo, in velikokrat se zgodi, da

se takšni družini v petju pridružijo vsi gostje.

Najbolj glasni in razigrani del družine so seveda prav mladi, ki si zaslužijo tudi največ pozornosti.

Za to priložnost resnično lepo oblečena dekleta nasmejanih obrazov kažejo, da je se tega dne dobro počutijo. Na dan prošenja tudi dekleta pogumno hodijo na zabave, saj se jim ni treba bati - kot ob drugih priložnostih - da jih bodo obsojali, češ da hodijo v gostilno. Kljub temu pa tudi ta dan niso dovolj pogumna, da bi šla v prostor, kjer poteka ples; raje se (z resnično ali zaigrano sramežljivostjo) zberejo ob strani, na robu plesišča, čakajo in upajo, da bo z zvoki glasbe do njih stopil kakšen mladenič – morda prav tisti, ki si ga želijo – in jih povabil na ples, one pa bodo povabilo z običajnim zaigranim otepanjem, vendar z največkrat skritim veseljem sprejele.

Za večjimi dekleti – v krogu – stojijo mlajše, trinajst- ali štirinajstletne deklice, nekatere že v upanju, da bo pozornost katerega izmed fantov segla tudi do njih.

Seveda pa je tukaj tudi večja ali manjša gruča najmlajših, med katerimi so glavni že malo večji fantje. Ti se zabavajo zunaj kroga, kjer malo za šalo, malo zares oponašajo odrasle.

Značaj zabave je v največji meri odvisen od obnašanja mladeničev. Ti so namreč glavni ne le v plesu, ampak tudi v izzivanju. V slovenski naravi sicer ni nagnjenosti k pretepu, vendar pa želi ob takih priložnostih vsak premagati drugega. Seveda pa se temu ni treba čuditi. Nekateri mladi se pač radi postavljajo in želijo voditi tudi v zadevah, kjer bi jih pamet morala malce obvladovati. Odvisno od stopnje izobraženosti pa izkoristijo priložnost in se postavljajo s stvarmi, za katere predvidevajo, da bodo izzvale spoštovanje pri tistih, ki mislijo podobno kot oni.

Tarča njihovega herojskega nastopa so običajno fantje iz drugih vasi, pred katerimi se še posebej radi postavljajo, da bi pokazali, kdo je gospodar na domačem terenu. Na enem prošenju fantje iz vasi X premagajo in prebutajo fante iz vasi Y, ker pa slednji ne želijo dolgo prenašati sramote, se ob naslednji priložnosti oddolžijo za poraz. Ob takih priložnostih seveda ni sporazuma. Nekdo pač mora prevzeti dominantno vlogo.

Tudi druge gostilniške zabave potekajo podobno, le bolj skromno od tistih na dan proščjenja.

Svojo željo po zabavi ljudje seveda v prvi vrsti zadovoljujejo s *plesom*. Mladi izredno radi zaplešejo. Plešejo z navdušenjem in zelo spretno. Njihov ples je polka. Imajo tudi svoj poseben ples, ki so ga izoblikovali iz polke in dejansko tudi gre za polko. Pri tem plesu naredijo ob glasbi štiri korake na mestu (rahlo se priklonijo v desno in v levo), nato kot pri polki nadaljujejo z enakim številom korakov, potem spet postanejo in stopajo na mestu, nato pa se znova zavrtijo. Iz teh dveh delov je sestavljen njihov nacionalni ples, ki pa ga plešejo bolj kot posebnost, ne pa iz strasti. Čardaš poznajo le po imenu, kar je glede na to, da radi plešejo in da v njihovi soseščini živijo Madžari, dokaj nenavadno, saj je recimo v nekaterih predelih veliko večjega, sosednjega Medžimurja, čardaš glavni ples na zabavah. Fantje med plesom vriskajo. Dokler traja glasba, svoje plesalke ne zapustijo, saj bi se to štelo za nespodobnost in bi bilo za dekle ponižujoče.

Če pa želijo plesalko med plesom vseeno zapustiti, zanjo poiščejo drugega plesalca. Odmor brez glasbe preživijo ob pijaci v dobrem razpoloženju.

Pozimi le redko obiskujejo gostilne; običajno gredo tja le, če je glasba, pa tudi ob takih priložnostih – še posebej mladi – le zaradi plesa. Pijejo le malo vina, včasih se na jezo gostilničarjev celo zgodi, da nekateri prinesejo s seboj še jedačo (meso, pogače), da ne bi trošili denarja za to; poleg tega pa veliko raje pojedjo tisto, kar so sami spekli, pa še vino po domači hrani bolj tekne. Med Slovenci je zelo malo takih, ki bi svoje premoženje zapili v gostilni.

Če jih obiščemo na domu in analiziramo njihovo dejansko družbeno življenje, česa posebnega ne bomo ugotovili.

Med tednom, tudi pozimi, so zasedeni z delom, nimajo dovolj časa za stike z drugimi, morebiti le ob večerih. Takrat gredo nekateri družinski člani na obisk k sosedom; starejše ženske morda malce opravljajo, mlajši pa se zabavajo ali pa gredo na zmenek, na katerem se lahko na skrivaj pogovarjajo le oči in srca.

Ob nedeljah in praznikih imajo vsi družinski člani nekaj prostega časa; takrat se zberejo pred hišo, posedajo na klopci ali poležavajo na travnatem

dvorišču, kamor včasih pridejo tudi sosedje. Tu skupaj prebijejo čas, največkrat teče živahen pogovor in se smejejo različnim šalam.

Med Slovencih v Zali ni razrednih razlik. Slovenske inteligence ni, izobraženci (duhovniki, učitelji, notarji, upravniki) so *Madžari*. Edina razlika med Slovenci samimi je, da so nekateri premožnejši, drugi pa revnejši. Sicer pa so vsi del preprostega ljudstva.

VERSKO ŽIVLJENJE

Pri opisu značilnosti družbenega življenja nižjih razredov, še posebej preprostih ljudi, ima poleg nacionalnih in moralnih razmerij pomembno vlogo tudi *vera*; lahko izjavimo, da se verske značilnosti kažejo skoraj v vsakem trenutku njihovega družbenega življenja.

Če lahko njihovo obnašanje, način govora ter njihove družabne odnose sprejmemo kot ogledalo njihovega duševnega življenja, so pa njihova dejanja včasih v popolnem nasprotju s tem, kar želijo pokazati s svojo zunanostjo in držo. Prav zato je tisto, kar vidimo, včasih zavajajoče in ne daje dovolj opore za ugotovitve.

Stalno izražanje verskega kulta pri preprostih ljudeh je velikokrat čisto sprenevedanje, ki največkrat ne odraža notranje vere, ampak zgolj navade in neke vrste nagonsko obnašanje. Navidezno priklanjanje verskim običajem je pri navadnih ljudeh skoraj splošno prisotno in se prenaša iz roda v rod, žal tudi pri tistih, ki vere več ne štejejo za vrednoto, kot bi jo morali.

Vendar pa so, čeprav v nasprotju z dejanskim stanjem, verski pogledi in versko razpoloženje ljudi največkrat upoštevani kot pogloblitno dejstvo pri opisovanju njihovega moralnega življenja in značaja.

S tega vidika bom tudi sam poskusil opisati zunanje znake verskega življenja Slovencev v Zali.

Slovenci so rimokatoliške veroizpovedi. Na zunaj so videti zelo verni, kar se opaža na vsakem koraku, tako v njihovem družinskem kot v družbenem življenju; celo med zabavami in prazniki. Običajnim molitvam namenjajo veliko pozornosti. Takoj, ko otroci spregovorijo, jih začnejo učiti moliti. Še preden gredo v šolo po svojih sposobnostih spoznajo večino splošno znanih molitev.

Zjutraj, ko vstane, cela družina moli skupaj; molijo (če ga slišijo) ob jutranjem, poldnevem in večernem zvonjenju; moški (kot se spodobi) ob tem snamejo svoj klobuk. Molijo med jutranjim umivanjem in brisanjem, pred jedjo (blagoslov jedi) in po jedi. Tudi zvečer, ko prižgejo luč ali svečo, molijo daljšo molitev. Dnevno torej veliko molijo.

Preden dvigne pivec kozarec k ustom, nikoli ne pozabi povedati: »Hvaljen bodi, Jezus Kristus!« Ko spiše, drugi odgovorijo: »Daj Bog na zdravje!« Če kdo kihne, pravi: »Jezus, pomagaj!« Drugi pa rečejo: »Daj Bog na zdravje!« Ali pa: »Bog pomagaj!«

Če gredo kam na obisk, odvisno od dela dneva pozdravijo: »Bog daj dobro jutro, dober dan ali dober večer!« Ali pa: »Hvaljen bodi, Jezus Kristus!« Pred slovesom pozdravijo: »Zbogom! Bog daj lahko noč!« Tudi ko se srečajo na poti, se pozdravijo. Mlajši starejše: »Hvaljen bodi, Jezus Kristus!« Na pozdrav dobijo odgovor: »Na vekomaj amen!« Starejši se (odvisno od dela dneva) pozdravljajo: »Dobro jutro, dober dan, dober večer!« Vedno pa dodajo tudi božje ime.

Tudi njihov govor je poln božjega, Jezusovega in Marijinega imena ter imen različnih svetnikov. Vzdičujejo, se veselijo in žalostijo v božjem imenu; z božjim imenom zaželijo drugim slabo, preklinjajo, se žalostijo ipd.

Tudi sredi najbolj hrupne gostilniške zabave se nikoli ne spozabijo, saj če zaslišijo zvonove, lepo spoštljivo molijo. Tačas tudi glasba utihne in še tako razuzdani za nekaj minut postanejo, si nadenejo spoštljiv obraz in odmolijo svoje.

Ker imajo le malo posvetnih pesmi, tudi v krčmi pojejo cerkvene, včasih prav poduhovljeno, ko pa končajo, dodajo še čisto posvetno vriskanje, za konec pa zažvenketajo še kozarci.

Tudi med delom na njivi lepo prepevajo cerkvene pesmi. V času trenja konoplje in lanu, ko se dekleta in žene ob zori ali pozno zvečer zberejo na koncu vasi ob pečeh za sušenje, za zabavo in hitrejšo minevanje časa zapojejo cerkvene pesmi.

Njihovo ljubezen do cerkvenih pesmi stopnjujejo ne le pomanjkanje posvetnih pesmi, ampak tudi njihova čustvenost in mili značaj. Te njihove značilnosti dobijo včasih prav ganljivo podobo. Včasih na primer vidimo starejše moške, ki se vračajo s sejma ali z njive, kako ženejo živino s snetim klobukom in pesmijo. Čista pokora!

Zelo radi hodijo na prošenja. Na oddaljene in znane romarske kraje romajo množično (običajno s križem), spremlja oziroma vodi pa jih kateri

od vaščanov s prijetnim glasom, ki vodi tudi njihovo petje. Gredo vse do Bistrice na Hrvaškem, nekatere starejše ženske, ki so se že odrekle zemeljskim dobrotam, pa tudi v Mariazell (na Štajerskem).

ZNAČAJ SLOVENCEV

Za opis značaja Slovencev želim poudariti naslednje: običajno se izogibajo preklinjanju. Njihova najpogostejša kletvica (če to sploh je kletev) je omenjanje »vraga«, pa še to se zgodi le ob zares hudi jezi. Boga, Marijo ipd. omenjajo v kletvicah resnično le izjemoma.

Zelo redko se pri njih zgodi umor ali samomor, celo pretepi se zgodijo le ob večjih zabavah. Slovenci po značaju niso nagnjeni k pretepom; če je le mogoče, se jim izognejo.

Niso maščevalni ali sovražni, drugim ne zavidajo. Tudi užaljenost ali krivico zlahka pozabijo in oprostijo. Nekaj prijaznih, zaupnih besed, prepričljiv govor ali manjša usluga zadostujejo, da se povrne sveti mir. Odvisno od vrednosti usluge se jim lahko prikupimo z nekaj cigarami ali čašo vina. Vendar pa jim ne gre globlje zaupati; so negotovi, nimajo dovolj moči, da bi držali dano besedo; prelomiti dano besedo pa pri njih se ne šteje za kaj posebno slabega.

So popustljivi, sramežljivi, zlahka se dajo prepričati, njihov pristop in prepričanje je mogoče zlahka usmerjati. Za navdušenje in vzkipljivost so preveč mirne krvi.

Primanjkuje jim moškega ponosa, samospoštovanja, moške drže, celo potrebne samostojnosti. Med Slovenci le redko najdemo samovšečne, nadevane ali ošabne osebe. Tudi odprtost zanje ni značilna, prav nasprotno. Celo do svojih sovražnikov se trudijo pokazati vsaj na videz dober odnos; posebej v primerih, ko se kaže kakšna korist, se prilagajajo ljudem in razmeram. Zelo redko kažejo nezadovoljstvo zaradi poteka dogodkov.

So pa Slovenci željni koristi ali celo pohlepni; ta pohlepnost verjetno izvira iz goste naseljenosti našega območja, kjer je vse težje preživetje, torej je kriv »boj za preživetje«. Da bi lahko znosno preživeli, je potrebna marljivost in varčnost; pri Slovencih prav teh ne primanjkuje. Pravzaprav so tako pretirano varčni, da včasih ne delajo razlike med »mojim in tvojim«.

Vendar pa lahko pretirana želja po koristi močno pokvari miselnost tega, sicer zelo dobrodušnega ljudstva, ki ima veliko lepih lastnosti. Pokvari

njihovo samospoštovanje, poštenost, torej značaj.

Slovenec tudi manjše kraje niso tuje; velikokrat se zgodi, da celo od dobrih znancev (brez dovoljenja) vzamejo to ali ono, ampak nikoli ne veliko in samo izjemoma; niso pa redni kradljivci/tatovi. Ne ropajo - to jim ni v naravi.

Ni jim nerodno prositi, prosjačiti. Če gredo v dnino ali pa opravljajo prevoz za gospoda ali tujca, jim je laže pri duši, če poleg plačila izvabijo še drobiž za »tobak, cigare ali vžigalice«.

Sicer pa – kot sem že omenil – so dobrodušni ljudje dobre volje; z drugimi prijazni, zgovorni in prijateljski; njihov odnos je do vseh neposreden, včasih že kar vsiljiv. So vljudni; pred duhovnikom, učiteljem in drugimi gospodi zelo spoštljivo in že od daleč snamejo svoj klobuk ter pozdravljajo; do njih so izredno spoštljivi in ker jih imajo za nadrejene, so tudi prijazni, celo ponižni. Svoje dolžnosti, če ne gre za denar, poravnavajo dokaj natančno.

Njihova posebnost je pogosto rokovanje. Drug drugemu že od daleč podajajo roko; pa ne le med sabo, ampak tudi drugim inteligentnim ljudem, celo vaškemu poglavarju (čeprav se šteje on za velikega gospoda!) in ženskam podajo roko, ki morajo stisk roke vrniti, če se jim ne želijo zameriti.

Vse jih zanima in radi tudi opravljajo. Ko se srečajo na polju ali v vasi, obvezno vprašajo: »Kam pa kam?, Kaj delate?« ipd.

Slovinci svojih madžarskih sosedov ne marajo preveč, celo tuji so jim; to seveda ne preseneča, če poznamo razlike v značaju. Iskrenost in odprtost Madžarov, ki včasih meji že na surovost, jim ne more imponirati. Madžare imajo za »slabe«, zato pravijo, če želijo o nekom izreči slabo mnenje: Ti, Vo-grin!, kar je po njihovem žaljivo.

Ne glede na značilnosti, ki označujejo slabo stran Slovencev v Zali, jih zlahka vzljubijo vsi, ki živijo med njimi oziroma ki jih srečujejo. Njihova zunanost in obnašanje zakrijejo njihove manj ugodne lastnosti, ki tudi sicer niso tako izrazite, da jih ne bi mogli do določene mere zakriti s svojimi prednostmi. V bistvu so dobrodušni, mirni, tihi in delavni ljudje, ki si zaslužijo simpatije.

Šege ob rojstvu in krstu

Po poroki, še preden mlada stopi v hišo, vzame mati ali druga ženska v roko jajce in klobčič domače niti. V veži klobčič zakotalijo pred nevesto, jajce pa položijo na tla. Nevesta z desno nogo stopi na jajce, in kakor hitro in zlahka se bo jajce zlomilo, tako lahek bo njen porod.

V času, ko ima ženska popadke, položijo na mizo kos kruha in vino. Miza ne sme biti prazna, da novorojenčku ne bi škodovali zli duhovi. Obstajajo babice, ki pri opravljanju poklica posegajo tudi po vražah. Sredi kuhinje na primer položijo veliko sekuro, okrog katere se mora porodnica, da bi hitreje rodila, trikrat sprehoditi, vmes pa govoriti določene izreke.

Nekatere otroke takoj po porodu zavijejo v zglavnik in položijo pod mizo, da bi postali debeli.

V zvezi z vraževerjem pri otrokovem *krstu* nimam podatkov. Krst opravijo na običajen način. Če so iz druge vasi, po krstu babica in botra z novorojenčkom zavijeta v krčmo. Tu jesta in pijeta, domov se včasih vrneta kar malce opiti. Porodnici pa botra 8-10 dni pošilja hrano. Nekoč so imeli tudi *krstitke*, vendar je tega vse manj. Na botrini jedo, pijejo in se pogovarjajo.

Šege ob zakonu in poroki

Kot je bilo že omenjeno, sklepajo zakone – z nekaj izjemami – po želji in volji staršev ali sorodnikov. Tako si nagledajo dekle, ki je po stanu ali premoženju primerno za fanta in jo zaprosijo za roko. Včasih se zgodi, da ženska oziroma dekle na nek način sporoči fantu, da si ga želi za moža; vendar stori to posredno in zelo previdno.

Dekle zaprosijo bodoče priče (starešine), praviloma v spremstvu fanta. Če je odgovor dekletovih staršev ugoden oziroma izrecno pritrđen, se takoj zmenijo tudi o zaroki oziroma o tem, kdaj se bodo oglasili pri duhovniku. Ko se zaročenca vračata iz župnišča, skupaj s spremstvom (starešina, starešica/starešinka) - če so iz podružnice - zavijejo tudi v kakšno krčmo. Na mizo dajo kolač, ki ga imajo s seboj, ter jedo, pijejo in se nekaj časa zabavajo.

Dan poroke/gostije določijo v času trajanja oklica. Po tretjem oklicu včasih tudi po 2-3 tedne zamujajo z gostijo, samo da bi se lahko ustrezno pripravili.

Goste vabi na poroko pozvačin, ki je posebno zanimiv lik gostij in ga je vredno posebej predstaviti.

Če bi se na gostiji prikazal naključen obiskovalec in prvič srečal takega pozvačina, bi verjetno najprej pomislil, da prihaja iz menažerije iznajdlivega yankeea oziroma Indijanca iz plemena Sioux, ki je pobegnil iz etnografskega muzeja; in če ta oseba z belim licem ne bi spregovorila zoper to malce pretirano predpostavko, bi verjetno v njeni prisotnosti splahnil tudi pogum naključnega obiskovalca.

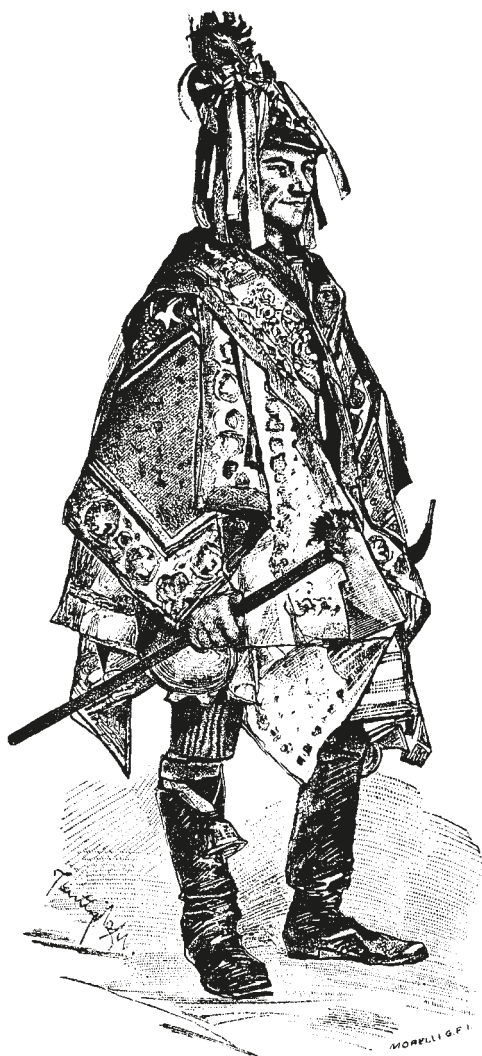
Na osnovi njegove fantastične oprave in čudnega obnašanja bi neznanec le težko zaslutil, da gre za pozvačina, ki je neke vrste dvorni norec gostij; k njegovi »funkciji« ne sodi le vabljenje gostov, ampak mora tudi sprostiti vzdušje, ki zaradi verskih obredov, ki jih izvajajo na gostiji, postane tu pa tam skoraj zamorjeno. Dobro razpoloženje običajno doseže s svojim obnašanjem, razuzdanim humorjem in zabavnimi dovtipi. S tem pa omogoči razvoj dveh tipičnih, nasprotujočih si značilnosti gostije, kar se pri gosteh kaže pri menjavanju razpoloženja iz ene skrajnosti v drugo. Nasproti ali pravzaprav neposredno ob resnosti, obredih in povzdignjenosti stoji smešno; in kot vemo, ti dve stanji velikokrat ločuje eno od druge le majhen korak.

V tem primeru pa smešnost ni posledica niti ne parodija vzvišenosti; je bolj »partner« z ekscentričnim značajem, ki se prvega (vzvišenosti) niti najmanj ne dotakne; napaja se iz „pristojnih“ virov in pri tem ne zmanjšuje vrednosti prvega.

Za pozvačina, ki je po možnosti nekdo od lokalnih sorodnikov, običajno izberejo vedrega, domiselnega, duhovitega poročenega moškega, katerega uradna naloga je goste dvakrat povabiti ter jih s svojimi norčijami in šalami zabavati.

Njegova oprava je sestavljena iz naslednjih elementov: na glavi nosi koničasto kapo, narejeno iz ponošenega klobuka, ki ga prevlečejo s pisanim papirjem, okrasijo še s pisanimi trakovi iz papirja, na vrh pa nataknejo šop petelinjih peres.

Pozvačín

Prsi – od pasu do ramen – so pokrite s pisano ruto z resicami; nanjo obesijo 10-15 rdečih rut, ki jih za pomembnejše člane poročnega spremstva kupijo starši dekleta ali fanta, tako da se spodnja ruta skorajda ne vidi. Rute si pozvačin pripne samo na enem vrhu, da ne bi s skrbnejšo namestitvijo oziroma pripenjanjem ogrozil njihovega »pesniškega visenja«.

Na ramenih nosi bisago. V njej je toliko koščkov kruha, kolikor hiš mora obiskati, da bi povabil goste. S številom koščkov kruha mora dokazovati, da je res pooblaščen pozvačin.

Pod pazduho ali v roki nosi leseno sekiro, na kateri je pritrjena ježeva koža; to je njegova palica in hkrati orožje.

Pod kolenom si priveže zvončke, po dva na eno nogo (nekateri tudi na roko).

V ustih ima piščal oziroma trobento iz telečjega roga, ki se oglašča s pomočjo piščali iz trstike.

Tako opravljen gre vabiti goste, na poti pa vriska, skače, trobi in cinglja z zvončki.

Seveda ima vedno veliko gledalcev, še posebej med otroki, opazijo pa ga tudi vaški psi, ki mu kar radi povzročajo težave. Vendar vzame svojo palico z ježevo kožo in se jih tako ubrani, jih tudi preganja, zgodi se pa tudi, da preganjajo njega. Pozneje spet razžene skupino otrok, ki ga radovedno gledajo. Včasih postane, zavriska, pihne v rog, in kot bi ga pičili, se poda v tek ...

Prereka se z vsakim, če je le mogoče, se tudi pošali z njim. Ko ima več gledalcev, se odloči zganjati norčije. Zaletava se na primer v drevesa, ki jih hoče posekati s svojo leseno sekiro. Vse to dela z narejeno resnostjo. Nekaj časa udarja po drevesu, preveri, ali je drevo že zrelo za rušenje, potem pa v trenutku skoči, kot da bi se drevo res podiralo in urno pobegne ...

Pri nekaterih hišah se ubada z odpiranjem dvoriščnih vhodnih vrat, da bi lahko prišel na dvorišče; če pa mu jih uspe odpreti, spleza prek ograje. Velikokrat se dela, kot da se je nečesa prestrašil, nato pa se spusti v brezglavi tek in se prestrašen ozira nazaj.

Če sreča koga, mu poda roko, ko pa želi ta druga oseba ponuditi svojo roko, mu namesto stiska potisne v pest konec lesene sekire z bodicami. Tudi

vino mu ponudi, nato pa se vljudno poslovil, tako da se obrne stran in se priklanja.

Prvo povabilo gostov (vabi dvakrat) opravi na poseben način. Ko stopi v hišo oziroma sobo, nagajivo vpraša, ali je prišel na pravo mesto. Nakar domačini običajno odgovorijo, da se je verjetno zmotil. Nato pogleda v svojo knjigo in začne preštrevati; ozre se okoli sebe, pogleda mesta, kjer stojijo kosi pohištva in pove, da je tudi v njegovi knjigi enako zapisano, da je v četrtem kotu peč, tu in tu miza in klopi ipd., torej je vse tako, kot je zapisano v njegovi knjigi, kar pomeni, da je to hiša, v katero je bil namenjen. Za konec pove še ime gospodarja in tu so že tudi domači prisiljeni priznati: „No, potem pa si vseeno prišel na pravi naslov!”

S seboj nosi ponošeno »davčno knjigo« ali koledar, ki ga vzame iz torbe in pove, da je to njegov potni list. Potem iz knjige – v kateri sicer nič ne piše – prebere, kdo je on in s kakšnim namenom je prišel, in sicer z naslednjimi besedami: „Poslal me je NN, da bi vas in vašo družino povabil na gostüvanje, ki bo prihodnjo nedeljo popoldan. Ne otepajte se! Hrane bo dovolj. Že deveti dan devet starih bab čisti eno sinico, njeno meso boste jedli.

Njeno perje bodo raztresli okrog hiše, da če kdo pade, naj pade na mehko in se naj ne potolče. Dvajset lovcev je šlo na lov, ustrelili so lisico, lisica je padla na volka, volk na jelena, jelen na ovco, ovca pa v skledo. Na lov smo poslali še tri lovce. Prvi je slep, drugi šepa, tretji pa ničesar ne vidi. Slep strelja, šepavi zgrabi, tisti, ki ničesar ne vidi, pa nosi divjad. Reka Raba je zgorela, tudi pečene ribe bomo imeli.«

Nato naredi obračun povabljenih hiš, potegne navpične črte in na koncu prosi za prečno črto; pero, ki ga ima s seboj, preda vsakemu družinskemu članu in jih tako zaveže – pod bremenom izvršbe – da se bodo povabilu odzvali. Ko dobi prečno črto, svojo knjigo in gosje pero položi na stol, pečat pa namesti tako, da trikrat sede nanj. Pero potisne na »kriminalno« (nespodobno) mesto.

Za konec vzame svojo čutaro in položi na mizo koščke kruha. Odloži svoj koničasti klobuk, rog in sekuro. Vsem stanovalcem ponudi vino, le-ti pa prav toliko vina vrnejo kot spijejo, tako ostane čutara vedno polna. Med otroke razdeli kruh.

Hišni gospodar ponudi pozvačinu meso, vino in druge dobrote. Potem ko se ta naje, se poslovi, vendar jim položi na dušo, da morajo vsekakor priti na gostijo, da ne bi moral še enkrat prehoditi iste poti.

Na dan gostije jih povabi še enkrat.

Te vragolije ponavlja pri vsaki hiši, kar seveda traja dolgo časa, še posebej, če mora povabiti veliko hiš.

Na gostiji pa poleg zabavanja gostov opravlja še druge manjše in večje naloge (na primer kot pomočnik streže gostom, otrokom, ki stojijo pred vrati, prinese ostanke hrane ipd.). Z otroki se zaplete v šaljiv pogovor, vpraša jih, od kod so prišli in čigavi so. Na to mu običajno odgovorijo, da so pozvačini. Na osnovi njihovih odgovorov si izmišlja šale, včasih prav duhovite.

Njegove šale in ideje praviloma izhajajo iz različnih priložnosti, on pa jih pripoveduje z živimi gibi in nemarnostjo, kar zbuja smeh, tako da je želen učinek vedno dosežen. Da bi zabaval svoje občinstvo, posega na vsa področja komike. Včasih je neokusen in razbrzdan, drugič spet z aroganco zahteva zase ugled, vendar v njegovem nastopu nikoli ne primanjkuje pristnega humorja.

Kjer so okoliščine temu primerne, se ne izogiba niti močno „začinjenih“ besed. Včasih gre vse do prostaštva, nad čimer pa se gostje seveda nič ne zgražajo, saj se verjetno strinjajo z madžarskim rekom: „Gospoda in norca pač pustimo govoriti!“

Običajno je poroka v nedeljo. Preden krenejo, se večina svatov (poleg ženina, dveh starešin, ene starešinke, družic in drugih) sprehodi do nevestine hiše, kjer skupaj zajtrkujejo, nato pa si pripnejo šopke in krenejo peš v cerkev. Prebivalci Turnišča gredo peš tudi ob najslabšem vremenu in po slabi cesti; to je pač njihova navada. Tisti iz drugih far, še posebej premožnejši, gredo k poroki s kočijo. In tudi glasbene spremljave ne sme manjkati. Nevesta je oblečena v belo ali pisano obleko, družici pa v vsakem primeru nosita belo obleko. Družici sta stari dvanajst ali trinajst let.

Po poroki se tisti s podeželja zberejo v krčmi, kjer jedo, pijejo in plešejo.

Ponekod spreved pospremijo le do konca vasi, kjer ga tudi pričakajo.

Glasbeniki zaigrajo neke vrste koračnico, nakar se do takrat resno vzdušje med svati spremeni v zabavo. Živo vriskajo, vzklikajo, skačejo in se

sprehodijo do nevestine hiše, kjer jih že pričakujejo zbrani gostje. V istem času se gostje, ki so jih povabili s strani ženina, zberejo pri hiši ženinovih staršev.

Šege ob ženitovanjski gostiji

Po vrnitvi s poroke domov, kar se na podeželju zgodi popoldan okrog treh ali štirih, se začneja ženitovanjska gostija. Svati sedejo, glasbeniki začnejo igrati – in uvod je že dan. Kmalu začnejo streči kosilo. Med posameznimi obroki/jedmi nazdravi ženinov starešina. Dejansko gre za kratko opozorilo oziroma govor verskega značaja: »Četudi nas je malo, bodimo Bogu mili«. V beltinski fari je del kosila tudi bosman, torta, pripravljena iz pšenične moke, ki jo razrežejo na pol in polovico razdelijo med goste. Istočasno v skledi prinesejo vodo. Na to ženinov starešina reče: »To je čista voda reke Jordan, v kateri je Janez Krstnik krstil Jezusa. Če se kdo med vami danes še ni umil, se naj zdaj umije!« S to vodo potem poškropi svate. Po kosilu se začneja ples, ki traja vse popoldne.

Na gostijah Slovencev so se udomačili popolnoma verski običaji, ki se jih strogo držijo. Glavne obrede slavnostno opravijo starešine; enemu izmed njih pravijo zunanji, drugemu pa notranji starešina.

Približno dve uri pred večerjo starešina, ki se nahaja v sobi (notranji starešina), prosi svate za tišino, medtem drugi (zunanji) starešina, ki razume, zakaj so utišali svate, kot zastopnik zakoncev potrka na vrata in stopi v sobo z naslednjimi besedami:

„Hvaljen bodi, Jezus Kristus! Naj bo mir med vami!”

Notranji starešina vpraša: „Kakšen mir ste prinesli?”

Zunanji starešina: ”Prinesli smo mir, kot ga je Kristus prinesel svojim apostolom.”

Nato mu notranji starešina naloži, naj pove, kaj je Jezus povedal svojim učencem, ko jim je prinesel mir.

Zunanji starešina pove evangelij bele nedelje na pamet, dobessedno.

Ko konča z evangelijem, spregovori notranji starešina, in sicer s pri-

pombo, da je prinesel resnično lepe besede, nato pa ga sprašuje dalje: »Kakšne veroizpovedi ste?«

Zunanji starešina: „Rimokatoliške.“

Notranji starešina: „Tudi mi smo rimokatoliške vere; vendar nam povejte, po čem prepoznamo rimokatoliško vero?“

Zunanji starešina: „Po svetem križu.“ In se prekriža.

Notranji starešina postavi zunanjemu starešini še nekaj kratkih vprašanj, ki jih je težko navesti, saj so odvisna od znanja in duhovitosti spraševalca.

Za konec pa postavi še vprašanja: „Iz katere dežele ste?“ „Koliko vas je?“

Nakar zunanji starešina duhovito odgovori: „Poleg žensk in otrok, ki jih ne štejemo, nas je pet tisoč moških.“

Notranji starešina: „Ojoj! Toliko mesta nimamo, da bi namestili vseh pet tisoč, vendar vas lahko pospremimo do krčme, tam je dovolj mesta!“

Zunanji starešina: „Od daleč prihajamo in nimamo denarja. Mogoče pa bi se vseeno lahko stisnili med vas?“ Nato se šali dalje: »Saj lahko ležemo na mize, stole in postele; vi pa boste imeli dovolj prostora pod mizami, stoli in posteljami.“

Notranji starešina odgovori: „No prav! Vidimo, da močno vztrajate, torej vas ne bomo odposlali, tam so stoli, sedite! Pijte, ker vidimo, da ste žejni.“

Takrat pristopijo svatje k mizam in sedejo.

Notranji starešina pa še sprašuje: „Ste bili danes pri sveti maši?“

Zunanji starešina: „Da, bili smo!“

Notranji starešina: „Bi znali povedati, kateri evangelij so prebiral danes?“ (Misli na nedeljo, na katero oziroma blizu katere poteka gostija.)

Zunanji starešina: „Nekaj besed bi že znali, ampak vsega ... ne vem!“

Nato začne obnavljati nedeljski evangelij, ki ga v celoti tudi pove.

Notranji starešina zunanjemu starešini postavi še nekaj vprašanj iz biblijskih zgodb, vse skupaj pa traja precej dolgo, včasih tudi po dve, celo tri ure. Ko je spraševanje končano, si starešini podata roke in sedeta.

Kmalu stopi v sobo eden od drugov z otrokom, ki ima na glavi prazno košaro, in vpraša mladoženca (ženina): „A je ta pravi, ki ga čakate?“

Notranji starešina šaljivo odgovori: „Ne, ta ni pravi, ta je tisti, ki je pri-

nesel košaro." (Torej otrok ni oseba, ki so jo čakali.) »Temu dajte kos kruha in čašo vina pa naj gre!"

Nato drug pripelje družico in ponovi prejšnje vprašanje. Starešina mu odgovori:

„Ne, tudi ta ni prava, vendar naj kar ostane, mi pa čakamo druge!"

V tretje gre drug po mlada zakonca in ju pripelje v sobo ter postavi vprašanje, ki ga je postavil že dvakrat.

Starešini pa odgovorita: „To sta prava! Njiju smo čakali že 20 dni (navede toliko dni, koliko jih je preteklo od zaroke do gostije), zanju smo se vseskozi trudili!"

Nato zunanji starešina prime za roko ženina, ženin nevesto, nevesta pa roko družice in vsi stopijo do glavne mize, kjer na znak hkrati sedejo.

Tudi ostali gostje zasedejo svoja mesta in sledi večerja.

Za zunanjega opazovalca so najzanimivejši del gostije vsekakor obredi, seveda pa, kjer se le da, udeleženci vanje vtihotapijo nekaj duhovitosti in nedolžnih šal. Vsi sodelujoči morajo dobro poznati te obrede, sicer bi se prisotni gostje zgražali; zato za starešine povabijo osebe, ki v celoti poznajo vse obrede in postopke.

Iz sobe, kjer poteka gostija, prej znosijo vse pohištvo; ob zidu namestijo ali pritrdijo mize, ob njih pa na obe strani položijo klopi. Na stene obesijo slike, okraske iz pisanega papirja in trakov. Sicer sobe ne krasijo.

Prvo mesto pri mizi zasede zunanji starešina; poleg njega z desne in leve sedijo svati, nato dolga vrsta gostov in na koncu glasbeniki. Notranji starešina sedi z notranje strani vrste miz.

Mizo prekrijejo s platnenim prtom, nanjo položijo jedilni pribor in steklenice z vinom ustreznih količin. Vino tekne tudi pred večerjo.

Vrhunec poročnega slavlja je zvečer, med večerjo, zato običajno v tem času postrežejo najboljše jedi. Za večerjo pripravljajo različne jedi: 4-5 vrst juh, poleg tega meso (z omako), pečeno zelje (s šunko), pečenko in gibanico. Za konec pa prinesejo še različne vrste peciva. Kolače dajo na sredino mize in si vsak odreže po želji.

Po večerji plešejo, se zabavajo, včasih celo do jutranjih ur.

Nevesta po večerji poljubi vse goste, v zameno pa od vsakega prejme šestak ali dva.

Za mir in red na gostiji skrbita starešini, če je treba, tudi odločno spregovorita in opozarjata kršilce.

Hrano postrežeta druga, običajno v spremstvu kratkih nagovorov. Za zabavo gostov skrbi poleg muzikantov s svojimi norčijami tudi pozvačin. Ostali deli in oblika zabave se skorajda ne razlikujejo od gostilniških zabav, le da imajo veliko bolj »primeren« značaj. Med gostijo oziroma po njej nevestine lase na kratko postrizejo in bo odslej kot poročena ženska nosila kratke lase.

Med naloge enega od starešin sodi še svetovanje novoporočencema. To praviloma stori z naučenim, izredno lepim govorom kot pravi govornik, tako da poleg novoporočencev (ki so jima nasveti namenjeni) včasih še gostje zajočejo. Proti koncu govora se v imenu mladih zakoncev zahvali staršem za vzgojo in vso dobroto ter trpljenje pa tudi sorodnikom, botrom in sosedom za udeležbo. Tudi od prijateljev se ganljivo poslovi. Vse povedano je zelo preprosto, vendar tako ganljivo, da se še tisti s tršim srcem raznežijo.

Od sorodnikov omeni tudi umrle, da bi mladoporočenca – preden ležeta k spanju – pomolila za duševni blagor mrtvih in za svoje blagostanje. Opozarja jih, naj se obnašata, kot se je obnašal Abraham do Sare. K počitku gresta okrog druge ali tretje ure po polnoči. Zjutraj gresta novoporočenca skupaj s starešinko in drugom k maši; če so iz iste podružnice, gredo domov šele okrog poldneva, ko so že gostje prejšnjega dne zbrani. Ob tej priložnosti (drugega dne) gostje iz vsake hiše prinesejo štiri kolače (po enega za gospodinjo, kuharico, pozvačina in muzikante) in eno živo kokoš; nekateri prinesejo v pomoč tudi žganje, smetano, skuto, jajca ipd.

Včasih se zberejo tudi tretji dan in se zabavajo do naslednjega dne. Gostje, ki so jih povabili starši neveste in ženina, se ločeno zabavajo pri hišah staršev mladoporočencev.

Pogreb, sedmina

Od šeg v zvezi s pogrebom sem zabeležil samo tiste, ki so povezane z vraževerjem, saj se ostale ne razlikujejo bistveno od pogrebnih običajev prepivalcev drugih območij.

Če umre gospodar ali gospodinja in ga/jo nesejo iz sobe, nekdo izmed družinskih članov steče v hlev in spusti živino ter v kamri premeša žito, da bi živina ostala zdrava in da bi bila letina bogata ter koristna.

Če peljejo mrliča skozi drugo vas, bo to v tej vasi povzročilo točo. V to verjamejo tako močno, da je treba včasih poklicati na pomoč celo orožnike, da bi lahko mrliča prepeljali.

Med pogrebom starši ne smejo pogledati v grob, ker bo njihovemu umrlemu otroku sledil tudi njihov prvorojenec.

Naslednji bo umrl tisti izmed spremljevalcev, ki po pogrebu sede na mrliško kočijo ali voz.

Ko mrliča pokopljejo, se ljudje vrnejo k hiši žalosti, domačini, ki so ostali doma, pa jih sprejmejo, da bi čim prej videli tiste, ki se vračajo, sicer bi se bali mrliča. V posodi prinesejo vodo in belo brisačo; v tej vodi si štirje nosilci krste in grobar umijejo roke in si jih obrišejo v belo brisačo, nato pa grobar brisačo vrže na streho hiše.

Kočijo oziroma voz, s katerim mrliča prepeljejo na pokopališče, potegnejo na dvorišče mrtvašnice, kjer snamejo eno kolo in tam ostane tri dni, nato pa kolo ponoči skrivaj vrnejo domov. Verjetno zato, da se mrlič ne bi vračal v svoj dom.

Če na dan pogreba dežuje, verjamejo, da bo mrličeva duša zveličana.

Zvečer se zberejo na sedmini. Tisti, ki stopi v sobo, kjer leži mrlič, poklekne in moli. Po molitvi običajno pogleda mrliča na parah. Nato se pridruži ostalim in poišče možnost za druženje.

Tisti, ki gredo na čutje oziroma bedenje, se zberejo ne toliko zaradi spoštovanja do pokojnega kot zaradi druženja in pitja.

Ponekod se kar pošteno napijejo. Pri premožnejših hišah popijejo tudi dva do tri akove vina. Po polnoči pa postrežejo koruzno pogačo in žganje.

Da bi hitreje mineval čas, ko se zbere dovolj ljudi na sedmini, se razdelijo v skupine, moški kadijo pipo, kartajo ali kockajo, mladi pa si včasih dovolijo tudi glasno razsajanje in smeh. Svojo zabavo do polnoči tri do štirikrat prekinejo, da bi molili. K molitvi jih povabi najbolj dostojanstvena oseba, in dokler ta moli, mu tudi drugi tiho sledijo.

Omikan človek bi bil verjetno šokiran in zagrenjen nad obnašanjem, ki je prisotno tudi na sedmini pokojnika iz najboljše hiše. Namesto žalostnih obrazov vidimo lica, ki se režijo, namesto spodobnega vedenja pa smo velikokrat priča pravemu uličnemu obnašanju. Seveda je odveč dodati, da popito vino vse to samo še stopnjuje.

Dobro vzgojen, inteligenten človek vidi v tem kršitev pokojnikovega dostojanstva, kar dejansko tudi je, vendar lahko takšno vedenje opravičimo s tem, da je ta običaj – žal – prisoten tudi v drugih okoljih.

Praviloma ostanejo žalujoči ob mrliču do polnoči, sorodniki pa vso noč. Zjutraj okrog 3.-4. ure pa se nekateri že vračajo. Dokler pokojnika ne pokopljejo, hiša žalosti nikoli ni brez obiskovalcev.

BAJESLOVNA BITJA LJUDSKEGA VEROVANJA

Pravijo, da jih v temi pogosto spremljajo drobne lučke (brezglavcev), za katere menijo, da so zemljemerci, »džileri«, ki so krivično odmerjali in se v tem času za pokoro vračajo na svet. Po drugi strani pa pravijo, da gre za plapolajoče duše nekrščenih in mrtvorojenih otrok.

Kugo prikazujejo kot posebljeno staro žensko, ki hodi od dvorišča do dvorišča in ubija živali.

Verjamejo v *duhove in duše, ki se vračajo*. Tovrstna verovanja so popolnoma enaka tistim, ki živijo v sosednji pokrajini Gőcsej in v Medžimurju.

Najbolj zanimivi liki njihovih verovanj so *divje dekcle*. Pravzaprav o njih lahko govorimo v preteklem času. Ta prekrasna dekleta so lovila mlade orače. Ko je orač končal z delom, so ga divje dekcle pričakale s kosilom ali malico. Čeprav orač nikogar ni videl, ko je začel jesti, so ga obkolile divje dekcle in ga tako dolgo objemale in žgečkale, dokler je bilo v njem še kaj življenja. Proti divjim deklam so se orači branili z bičem, ki ga v starodavnih časih niso poznali. Toda odkar uporabljajo bič, so divje dekcle izgubile.

Ljudsko verovanje

Slovenci v Zali, ki že zaradi območja, kjer živijo, veljajo za dokaj izolirane, so ohranili svoja verovanja in naivno lahkovernost, kar še posebej velja za bolj osamljena naselja.

Seveda pa je njihovo verovanje zelo staro; o nekaterih šegah/običajih še sami ne vedo, čemu služijo. Najpogostejši namen je zdraviti bolne, obvarovati pred nesrečo, pričarati srečo ali pa preprečiti dostop vragom (zlim duhom) oziroma preprečiti, da bi se mrtve duše vračale domov. Še posebej se bojijo zlih duhov in mrtvih duš.

Verovanja najbolj poznajo starejše ženske; nekatere so prave mojstrice, ki se spoznajo tudi na višje zvrsti čaranja.

V nadaljevanju bomo prikazali njihova najbolj razširjena verovanja.

V časovnem vrstnem redu bomo najprej predstavili šege, ki so povezane s posameznimi dnevi v letu, začeli pa bomo s tistimi, ki so povezane z obdobjem božičnih praznikov.

Pred *lucijinim* hodi simbolična Lucija (Licija) s svojo spremljevalko. Oblečeni sta v belo rjuho, na glavo si povežeta ruto, nanjo pa jima namestijo rogove iz perja. Nato vzame Lucija v roke krožnik, nanj položi vilice in prašičje oči in s spremljevalko kreneta na pot. V hiše oziroma sobe stopi z naslednjimi besedami: "Boga moli! Boga moli!" Nato otroci v sobi pokleknejo in začnejo glasno moliti. Otroka, ki se upira, Lucija straši s tem, da mu bo s škarjami iztaknila oči.

Na lucijino še pred sončnim vzhodom zamesijo velike pogače iz krušne moke in z njimi nahranijo živino. Ponekod dajo tako pogačo tudi v predal mize, kjer se posuši in jo bodo po potrebi zdrobili ter dali bolni domači živali. Posebej velja to za primer, če se živali iz ust peni, torej če menijo, da ima žival steklino.

Na lucijino je prepovedano šivati, peči kruh, presti in prati. Ženske ne smejo hoditi k sosedom, kar velja še posebej za stare babe. Velikokrat se zgodi, da kakšno starejšo žensko s palico naženejo z dvorišča in ji zagrozijo, da bo dobila škafo na glavo.

Moški lahko gredo k drugi hiši le, če imajo na glavi namesto kape klobuk. Če kršijo te prepovedi, kokoši ne bodo nesle jajc, svinje pa ne bodo hotele jesti.

Na lucijino je treba nad vrata hleva in svinjaka nataktniti srp, da čarovnice živini ne bi mogle vzeti teka.

Tisti, ki je od lucijinega do poldneva predbožičnega dne izdelal zase lesene podplate in je hkrati vsak dan izdeloval tudi bič, in če si pred odhodom k polnočni maši podplate pritrdi na škornje, bič pa da v žep, bo videl vse čarovnice iz vasi, ker bodo stale s hrbtom obrnjene proti oltarju. Tudi čarovnice prepoznajo osebo z lesenimi podplati, vendar je ne upajo napasti, ker se bojijo biča.

Na *predbožični dan* je prepovedano ženskam hoditi k sosedom. Na ta dan položijo pod mizo plužno železo/črtalo, bučo in ovseno slamo, kar ostane tam do svetih treh kraljev. Druge spet istega dne prinesejo v sobo in del-

no na mizo, delno pod njo položijo konjsko opremo, bič in seno, plug, sekuro in drugo drobno kmečko orodje; nadalje v loncu zmešajo različna semena, ki so jih sami pridelali, nanje naložijo brus in kovance ter pustijo na mizi, ki je pokrita s prtom. Vse, kar so dali na mizo, naslednjega dne odstranijo; predmete pod mizo pa pustijo v sobi do dneva svetih treh kraljev. Verjamejo namreč, da bodo tako imeli dobro letino in da jim tudi zle namere drugih ljudi ne bodo mogle škodovati.

Na sveti večer dobi tudi vsa živina svoj del potice s skuto in repo. Hišni gospodar sedi med kosilom na zglavniku, da bi se njegove krave bolj redile. Med kosilom so zelo pozorni tudi na to, da jih nihče ne bi našel pri hrani, ker to prinaša nesrečo.

Na klop ob mizi položijo lončeno posodo in dajo v njo otrobe. Do dneva svetih treh kraljev gre pri vsakem obroku prva žlica hrane v to posodo. Dan pred dnevom svetih treh kraljev, takoj ko iz cerkve prinesejo blagoslovljeno vodo, iz nje vlijejo nekoliko kapljic v posodo, posipajo z moko ter zgnetejo in iz testa spečejo pogačo, ki jo na dan svetih treh kraljev dobi vsa živina.

Na sveti večer marsikje potresejo po sobi slamo, da bi na njej ležali otroci in se spomnili, da je tudi novorojeni Jezus ležal na slami.

Mladi odrasli po kosilu na dan pred božičem stečejo na dvorišče, na hitro naberejo nasekana drva in jih prinesejo v kuhinjo. Če so prinesli parno število, se bodo v naslednjem letu oženili oziroma dekleta poročila. Na ta dan zmotijo tudi čebele, in sicer iz panja vzamejo določeno količino medu.

Na dan pred božičem poskusi gospodinja skrivaj priti na sosedovo dvorišče in prinesiti sekance, ki jih vrže na hlev za kokoši, da bi nesle veliko jajc. Seveda pa bodo kokoši tistega soseda, od koder je gospodinja ukradla sekance, dale manj jajc.

Slike na steni in vogale nad mizo okrasijo s smrekovimi vejicami in pisanimi papirnatimi trakovi. To delajo v spomin na novorojenčka iz Betlehema.

Po večerji razpolovijo čebulo in jo skrbno ločijo na 12 delov, ki pona-zarjajo 12 mesecev v letu. Koščke čebule posipajo s soljo. Če se bo na čebuli pokazala vlaga, bo v mesecu, ki ga označuje določen kos, veliko padavin – dežja ali snega. Nato se pri nekaterih hišah začena splošno umivanje, in sicer

v vodi, v kateri so skuhali različne cvetlice, ki so jih osmodili na ognju ob kresni noči in na dan velike gospe ponesli v cerkev.

K polnočni maši vzamejo nekateri bučno seme in fižol, ker menijo, da bo boljša letina. S polnočne maše proti domu tečejo. Tisti, ki prvi pride do svoje vasi oziroma svojega doma, bo imel prihodnje poletje bogato žetev.

Splošno razširjeno je verovanje, da se na božično noč domače živali pogovarjajo med seboj. Še posebej rade se pritožujejo. Ljudje zvečer zaklenejo hleve, pred vrata pa postavijo brane z zobmi, obrnjenimi navzven, da čarovnice ne bi mogle do živine.

Če v kateri ulici psi po polnoči lajajo, se bo prihodnje leto poročilo dekle iz te ulice.

Zjutraj na *dan svetega Štefana* dajo v škof za umivanje rdeče jabolko in se tako umivajo. Z jabolkom si drgnejo lice, da bi bilo lepo rdeče. Otroci na štefanovo navsezgodaj naložijo ročaj drv na »prekolic« in bežijo z njimi k sosedu, jih položijo sredi sobe, pokleknejo nanj, se prekrižajo in govore v naglici: »Bog vam daj telko jecekov, kak' na moji glavi vlasi! Bog vam daj telko pujckev, kelko na moji glavi vlasi!« Drva, na katerih so koledniki klečali, puste v hiši, na dvorišču pa pograbijo druga in hite z njimi v sosednjo hišo.

Na *šentjanževo hodijo* otroci s korobačem iz vrbovega šibja in tepejo (namesto pametive/tepežkanja). Tepežkanje/rodivanje/pametivo začnejo pri najstarejši osebi z naslednjimi besedami: „Sveži bojte, ne kregajte se!“ Pri mladih: „Sveži bojte, zdravi bojte, ubogajte!“ Še sadno drevje tepejo s korobačem, da bi dobro obrodilo, in čebelje panje, da bi se čebele bolje razmnoževale. Za rodivanje dobijo denar, potico ali sadje.

Na *silvestrski večer* hodi pihalna godba po premožnejših hišah in za nekaj šestakov zaželi srečno novo leto. Odrasli in njihovi otroci pa do polnoči skupinsko hodijo pod okni in pozdravljajo domačine s pobožnimi pesmimi, za kar se jim oni zahvalijo s koruzno ali ajdovo zlevanko.

Na predvečer praznika *Svetih treh kraljev* spet hodijo nočni pevci in prepevajo o treh kraljih.

Od novega leta do svečnice hodijo po parih od vasi do vasi in pojejo (nekateri ob spremljavi harmonike). To so že mladeniči oziroma večji fantje.

Hodijo okrašeni s cvetom v gumbnici in s košaro v roki ter prepevajo Marijine pesmi. V košaro pa dobijo meso, slanino, jajca.

Zadnji trije *pustni* dnevi so tudi v teh krajih veseli. Skupine se zberejo in si nadenejo različne maske. V nekaterih skupinah vidimo 5-6 našemljenih oseb, ki jih vprežejo pred plug, poleg njih hodi gonjač z bičem, za njimi pa orač, ki drži plug. Vsi (moški) so oblečeni v belo krilo in v narobe obrnjen kožuh. Na glavi imajo dolge lase iz konoplje in papirnat klobuk ter orjejo sneg.

Na *pustni torek* pripravijo pustno mast. Gre za maščobo iz tekočine, v kateri so istega dne kuhali meso, na tej masti pa nato prepražijo topolove poganjke. Potem mast precedijo in jo uporabijo pri zdravljenju oteklin na vimenih domačih živali. Z isto mastjo namažejo tudi os plužnih kolc, ko gredo spomladi prvič na njivo orat, saj verjamejo, da bo temu oranju sledila bogata letina.

Na *pustni torek* običajno sprehodijo konje, še posebej breje kobile. Gredo celo do sosednjih vasi. To šego ohranjajo tudi zato, da bi bile kobile čim bolj rodne.

V četrtek, na *dan zelenega pusta*, običajno prerokujejo iz *kosti*. Kosti (po eno kost za vsako dekle oziroma fanta, godnega za ženitev), ki ostanejo po kosilu, položijo na tla v krogu, nato pokličejo psa. Čigar kost pes najprej zgrabi, ta se bo v naslednjem letu poročil oziroma poročila.

Na *gregorjevo* čistijo kmečki čebelarji svoje čebelnjake in spodbujajo čebele k izletu.

Na *cvetno nedeljo* povežejo v šopek posvečene mačice in vejice cvetnega dreva in ga ob vrnitvi domov vržejo na hišno streho. Pozneje nekaj vejic odnesejo v čebelnjak, da bi se čebele čim bolj razmnoževale, ostalo pa ostane na strehi. V času hudih neviht vzamejo nekaj vejic in z njimi kadijo po sobah, da bi hišo obvarovali pred udarom strele.

Na *velikonočno soboto in na kresno noč* zakurijo ogenj, ki po njihovem spominja na sežiganje kosti svetega Ivana. Vemo, da je to zmotno, vendar o tem ne bomo obširneje pisali, saj bi morali govoriti o splošno znanih rečeh. Na teh nočnih kresih (kot smo že omenili pri božičnih običajih) popražijo različne vrste cvetic. Na dan svetega Ivana spletejo venec iz divjega hmelja, tudi tega malce popečejo in ga zvežejo na križ v hiši, da bi jih vse leto varoval pred bolečinami.

Na dan svetega Jurija zataknejo na okna in vrata ter na njivo, zasejano z lanom, zelene vejice, da bi preprečili vstop vsemu slabemu. Na njive, zasejane s pšenico, odnesejo mačice.

Spomladi, preden odpeljejo na njivo prvi voz gnoja, odnesejo na polje bisago gnoja, ker bi sicer gnojenje ničemur ne koristilo.

V noči na *andrejevo* bodo dekleta v sanjah videle svojega bodočega moža, vendar se morajo tri dni pred tem postiti in dnevno pogoltniti pšenično seme.

V soboto pred *binkošti* pastirji ne spijo, ampak bedijo na pašniku ob ognju. Proti zori se odpravijo domov in svojo živino zelo zgodaj ženejo k paši. Tisti, ki na binkoštno nedeljo zadnji žene svojo živino na pašo, si pridobi porogljiv naziv „sopa-lopa”.

Na praznik *Marijinega vnebovzetja* še pred sončnim vzhodom skuhamo mlečno koruzo, ki naj bi bila učinkovita proti vročici.

V turniški fari (še posebej v Mali in Veliki Polani) pred dnevom Marijinega vnebovzetja ne tarejo konoplje in lanu, ker jih bo Marija tako obvarovala požarov. Če bi trli pred tem dnevom, bi njihov lan zgorel.

Ob dnevih pomembnejših svetnikov (ki jih razglasijo tudi v cerkvi) konoplje prav tako ne tarejo, druga dela pa opravljajo.

Pred dnevom *svetega Nikolaja* tudi slovenski otroci pričakujejo Miklavža. Eden fantov se opravi/obleče v svetega Nikolaja, natakne si dve beli spodnji krili. Eno krilo poveže v pasu, drugo pa kot duhovniški roket. Na glavo si povezne škofovsko kapo, izdelano iz kartona. Lasje, brada in brki so iz konoplje. V roki nosi križ iz koruznih stebel. Podobno so oblečeni tudi njegovi spremljevalci, le brez škofovske kape. Namesto nje si poveznejo pokrivalo »pocin« (čepico), v roke pa vzamejo palico in verige. Zvečer hodijo po vasi. Z Miklavžem stopi v sobo le spremljevalec, ostali pa zunaj rožljajo z verigami. Miklavž v sobi nagovori otroke z naslednjimi besedami: »Moli, moli!« Otroci pokleknejo in molijo. Če kateri otrok ne bi hotel moliti, mu zagrozijo, da ga bodo zvezali z verigo in odpeljali s seboj. Otrokom, ki molijo, podari Miklavž suho sadje, orehe in na kocke narezano belo repo.

Zdravljenje človeških bolezni

Če kdo dobi zdravilo, se zanj ne sme zahvaliti, ker ne bo učinkovalo.

Uroke tudi Slovenci zdravijo z vodo za umivanje. Če se pri otrocih, še posebej pri dojenčkih, pokažejo kakršne koli težave, takoj stečejo k ženski, ki pripravi vodo za umivanje. Verjamejo, da je to takojšnja in korenita pomoč tudi pri zdravljenju domačih živali.

Tudi *zagovor* poznajo. Uporablja se predvsem pri želodčnih in živčnih težavah.

Če si kdo *zvine* nogo, nanjo poveže nit ali vrvico. Na niti ali vrvici mora biti devet vozlov. Vozle mora zvezati nekdo, ki se na to dobro »spozna«. Le malo je takih, ki znajo pravilno vozlati. Mislijo, da se bo noga tako prej pozdravila. Metodo uporabljajo tudi pri živalih.

Manjše vraže

Na cvetni teden se ne sme peči kruha, ker bi bil potem kruh vse leto plesniv. Proti toči zvonijo in streljajo s posvečenim smodnikom. Če piha močan veter, se je gotovo kdo obesil.

Vraže v zvezi z živalmi

Če zbolijo domače živali, se po pomoč obrnejo k vražam in vračem. Ker živalim škodijo čaravnice, se je treba v prvi vrsti zaščititi proti njim, če pa so že povzročile škodo, potem jih je treba uničiti. Čaravnice se v noči na petek pred veliko nočjo, nadalje na velikonočni petek in v petek pred binkošti zberejo na križišču pomembnejših cest.

Preden kupljenega konja ali govedo priženejo na dvorišče, položijo v bližino vhodnih vrat zglavnik in sekiro. Na glavo živali s sekiro »narišejo« križ, nato žival vodijo nad položenim zglavnikom, da bo zdrava kot železna

sekira in debela kot zglavnik.

Če kdo kupi svinjo za razplod, jo na dan nakupa ne krmi s semeni, sicer bi prejšnjemu gospodarju vzel »vrsto« svinje.

Druge vraže, povezane z živalmi: tisti, ki kukavico prvič sliši na tešče, istega leta ničesar ne bo mogel storiti na skrivaj. Torej tudi krasti ne bo mogel.

Tisti, ki smrdokavro prvič sliši na tešče, bo imel tisto leto večkrat drisko.

O tistem, ki prej vidi lastovko, kot sliši njen glas, bodo tisto leto veliko lagali.

KULTURA, RAZVITOST

Upam, da sem s svojo predstavitvijo uspel vsaj delno označiti tudi kulturno razvitost Slovencev v Županiji Zala; prav zaradi tega bom v tem delu na kratko povzel le tisti del zapisanega, kjer lahko dodam še podatke, ki doslej niso bili omenjeni.

Da so zaostali, temu se ne gre čuditi.

Do najnovejših časov je zaostal tudi naš madžarski narod; to pa še bolj velja za majhno narodnost, kot je slovenska, ki še svoje inteligence nima; njegova jezika nihče ne neguje, vsa književnost je omejena na nekaj učbenikov in molitvenikov. Vsebine večine slednjih ne razumejo dobro, saj so jih izdali in natisnili v Zagrebu in Mariboru. Jezik je nerazvit, besedni zaklad slab in bo takšen bo tudi ostal.

Njihove prometnice so slabe. Obstaja le ena dobra cesta, in sicer državna cesta, ki vodi iz Dolnje Lendave čez Radgono do Štajerske.

Vendar se je zadnje čase njihovo *izobraževanje* obrnilo na bolje. Zahvala za to gre ljudskim šolam in učiteljem. Šolstvo se postopno razvija. Njihove šole so dokaj lepo urejene in funkcionalne. V nekaterih krajih (Beltinci, Turnišče) imajo celo nadstropne šole, učitelji so dobri, večinoma mladi, madžarske miselnosti, in predani svojemu poklicu. Madžarizacija je dobila zalet prav s pomočjo šol, še posebej tam, kjer je dovolj učiteljev. Z več državnimi šolami in rednim šolanjem bi madžarizacijo, ki je lepo krenila, lahko še bolj spodbudili.

Slovenci so dovtetni za znanje in se hitro učijo. Šolo imajo radi, svoje otroke – če to ne ovira dela na polju –, tudi brez strogih ukrepov radi pošiljajo v šolo.

Zelo radi imajo *ples, pesmi in glasbo*. Podobno kot Čehi so glasbeno zelo nadarjeni. Zagotoviti bi bilo treba le ugodne okoliščine in priložnosti, pa bi bili mnogi dobri glasbeniki. Pred kratkim je v Slovenski krajini deloval odličan kantor - učitelj, ki je izobrazil celo vrsto glasbenih skupin (band) in od takrat deluje več skupin, sestavljenih iz preprostih kmetov, ki celo na gostilniških zabavah igrajo po notah; njihovo število pa stalno narašča, saj ti

branja not poučujejo vedno nove osebe. Odlično igrajo tako na violino kot na trobento; tisti, ki obvlada en instrument, se nauči igrati tudi na drugem. Na svojih zabavah igrajo na oba.

Z dogodki po svetu, ki se jih neposredno ali posredno ne dotikajo, se le malo ukvarjajo. Davke plačujejo in mirno opravljajo svoje delo. Politika jih ne zanima; celo na svoje državljanske pravice niso ponosni. Pri volitvah zastopnikov volijo tiste, od katerih več pričakujejo, ali pa tiste, ki jim več plačajo. Temu se ne gre čuditi! Ne vedo, čemu služi ta »okrasek« (volitve, cirkus) in pristopajo do dogodka s strani, ki obljublja neposredne koristi, ki jih imajo tudi sicer radi.

Glede nacionalnega ponosa Slovenci niso ne vroči ne hladni. Niso se še razvili do ravni, ko bi se lahko po lastni presoji opredelili do teh zadev. Panslavistične in ilirske ideje ne poznajo, pa tudi o madžarskem domoljubju ne moremo pri njih govoriti. Prihodnje generacije pa bodo verjetno odrasle v madžarskem duhu. Daj Bog!

*

S tem sem končal svojo skromno predstavitev Slovencev v Županiji Zala.³

Morda sem kje napačno ocenjeval in kaj nepravilno predstavil; vendar ni bilo odvisno od moje dobre volje. Da bi bila lahko predstavitev verodostojna, je poleg dobre volje potrebno še marsikaj: poleg življenjskih izkušenj, poznavanja ljudi, sposobnosti opazovanja in opisovanja je nujno, da opisovalec nekaj let ali dalj časa preživi med opazovanimi, saj jih le tako lahko temeljiteje spozna in opiše, razišče njihove navade in vzroke njihovega moralnega obnašanja.

Sam nisem imel priložnosti biti dovolj časa v takšnih okoliščinah, z zgoraj navedenimi lastnostmi pa se tudi najmanj ne morem ponašati in resnično na ljubo se mi zato zdi moja predstavitev precej površna in pomanjkljiva

---

3 1 To sem napisal leta 1887. Gönczi.

Po mojem mnenju pa je bila obravnavana tematika dokaj zanimiva; predstavil sem jo z ljubeznijo, dobrimi nameni in z največjo možno mero nepristranskosti.

Zaželeno bi bilo, da bi čim več ljudi opisalo ljudske šege svojih naselij in območij, dokler bodo ti obstajali v izvirni, starobitni obliki.

Šolstvo se hitro razvija, izobraženost ljudi bo vse višja; to pa bo odpravilo ljudske šege v izvirni obliki; razvoj bo odpravil in uničil večino zanimivosti iz ljudskega življenja.

Družinsko in družbeno življenje ljudi bo zaradi civilizacije prej ko slej šlo skozi velike spremembe; prevzelo bo bolj enovit, kozmopolitski značaj, podobno, kot že zdaj ugotavljamo pri bolj izobraženih razredih posameznih narodov.

Prav zaradi tega so z vidika etnologije še kako pomembni opisi zanimivejših šeg in navad.

VSEBINA

Predgovor	5
Uvod	7
O slovincih v Zali na splošno	10
Prehrana slovencev	16
Zdravstveno stanje	17
Oblačila	18
Hiša, stanovanje	20
Poklici	28
Družinsko življenje	31
Družbeno življenje	36
Versko življenje	42
Značaj slovencev	45
Šege ob rojstvu in krstu	47
Šege ob zakonu in poroki	47
Šege ob ženitovanjski gostiji	53
Pogreb, sedmina	57
Bajeslovna bitja ljudskega verovanja	59
Ljudsko verovanje	59
Zdravljenje človeških bolezni	65
Manjše vraže	65
Vraže v zvezi z živalmi	65
Kultura, razvitost	67

a tanárok e-kompetenciái a kétnyelvű iskolákban
e-kompetence učiteljev v dvojezičnih šolah

- Naslov izvirnika:** Gönczi Ferencz:
A ZALAMEGYEI VENDEK
Izdaja iz leta 1914.
- Slovenski prevod:** Jolanda Novak Császár
- Lektoriranje:** Olga Paušič
- Prelom in ovitek:** Peter Orban ©

REPUBLIKA SLOVENIJA
**MINISTRSTVO ZA IZOBRAŽEVANJE,
ZNANOST IN ŠPORT**

Naložba v vašo prihodnost
OPERACIJO DELNO FINANCIRA EVROPSKA UNIJA
Evropski socialni sklad

*Operacijo delno financira Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada
ter Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport.*

*A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és a Szlovén Köztársaság
Oktatási-, Tudományos- és Sportminisztériuma társfinanszírozásával valósul meg.*

álč

a tanárok e-kompetenciái a kétnyelvű iskolákban
e-kompetence učiteljev v dvojezičnih šolah

REPUBLIKA SLOVENIJA
**MINISTRSTVO ZA IZOBRAŽEVANJE,
ZNANOST IN ŠPORT**

Naložba v vašo prihodnos

OPERACIJO DELNO FINANCIRA EVROPSKA UNI
Evropski socialni sklad

*Operacijo delno financira Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada
ter Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport.*

*A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és a Szlovén Köztársaság
Oktatási-, Tudományos- és Sportminisztériuma társfinanszírozásával valósul meg.*